

Lastegarantii Eesti raport 2024

1. ÜLDINFO

Euroopa Komisjon (edaspidi *komisjon*) avaldas 24. märtsil 2021. a esimese tervikliku Euroopa Liidu (edaspidi EL) lapse õiguste strateegia¹ ning tegi ettepaneku nõukogu soovitusel, millega loodi Euroopa lastegarantii², et edendada vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate laste võrdseid võimalusi. ELi lastegarantii soovitus võeti vastu 14. juunil 2021. a.

Soovitusel kohaselt oli liikmesriikide kohustus töötada välja sihitatud meetmed vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riskis lastele ning luua tegevuskava aastani 2030. Sotsiaalkaitseminister kinnitas Eesti tegevuskava 2022. aasta märtsis. Eesti lastegarantii tegevuskava eesmärgid on kooskõlas Eesti riigisiseste eesmärkide ja valitsuse tegevusprogrammi tegevustega ning muude riigisiseste arengukavade ja strateegiliste dokumentidega.

Käesolev raport on koostatud Sotsiaalministeeriumi koordineerimisel koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga ning annab infot nii Eesti lastegarantii tegevuskava täitmise kohta kui ka Euroopa lastegarantii soovitusel elluviimise kohta. Raporti koostamisele on panustanud ka partnerorganisatsioonid, kelle loetelu ja seisukohad on välja toodud käesolevas peatükis allpool.

Riiklik eesmärk laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemisel

Eesti on ELi sotsiaalsamba tegevuskava raames seadnud eesmärgi vähendada laste (siin ja edaspidi vanuses 0–17 eluaastat) suhtelist vaesust ja tõrjutust 13 000 lapse võrra aastaks 2030. See tähendab, et suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr Eesti laste seas väheneb 15%-ni 2030. aastal (uuringuaastal).

ELi sotsiaalsamba laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse sihttase on kooskõlas Sotsiaalministeeriumi heaolu arengukava 2023–2030 eesmärgiga – Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas,

¹ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: ELi lapse õiguste strateegia. COM (2021) 142 final. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en>.

² Nende meetmete toetamiseks on ELi rahalised vahendid kättesaadavad Euroopa Sotsiaalfond+ (ESF+), Euroopa Regionaalarengu Fondi, InvestEU ning taastamise ja vastupanuvõime rahastu kaudu. Vaata lähemalt: COM (2021) 137 final. Proposal for a Council recommendation Establishing a European Child Guarantee. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0137&from=EN>.

turvalises ja arendavas keskkonnas. Eesmärgi üks mõõdikutest on laste sotsiaalse tõrjutuse ja vaesuse määr.

Eurostati EU-SILC 2023. aasta (sissetulekuaasta 2022) andmete kohaselt elas vaesuses ja sotsiaalses tõrjutuses Eestis 18,3% lastest. Võrreldes 2022. aasta (sissetulekuaasta 2021) andmetega on seda 1,7 protsendipunkti rohkem kui eelneval aastal, mil vaesuses ja sotsiaalses tõrjutuses elavate laste osakaal oli 16,6%. Samas on 2023. aastal vaesuses ja sotsiaalses tõrjutuses olevate laste osakaal 1,4 protsendipunkti võrra väiksem kui 2019. aastal, mil vaesuses ja sotsiaalses tõrjutuses elavate laste osakaal oli 19,7%. Seega liigub Eesti laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamisel soovitud suunas.

Käimasolevad ja kavandatavad muudatused laste vaesuse vastu võitlemiseks, sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks ja abivajavate laste toetamiseks

Mitmes valdkonnas on käimas või kavandamisel olulised reformid, mis toetavad abivajavaid lapsi ning aitavad kaasa sotsiaalse tõrjutuse vähendamisele ja vaesuse vastu võitlemisele. Käesolevas peatükis tuuakse välja olulisemad tegevused.

Algatatud on tegevused sotsiaal- ja tervisevaldkonna teenuste lõimimiseks. Tegevuste **eesmärk on luua integreeritud sotsiaal- ja tervishoiukorraldus**, mis tagab Eesti elanikele tervikliku ja ennetusele fokuseeritud abi ning vähendab seeläbi hoolduskoormust ja toetab tervena elatud eluaastate kasvu. Tegevused käivitati 2023. aastal ning 2024. aastal valmib ühe olulise sammuna selles tegevussuunas integreeritud sotsiaal- ja tervisevaldkonna korraldus- ja rahastusmudeli esmane analüüs, mille alusel esitatakse edasised ettepanekud.

Abivajavate laste märkamise ja abistamise tõhustamiseks uuendatakse Eesti lastekaitseüsteemi, mille raames soovitakse muu hulgas suunata suuremat tähelepanu ennetusele, parandada valdkondadevahelist koostööd, uuendada lastekaitsetöö juhtumikorraldust, tõhustada kohaliku omavalitsuse ja riigi lastekaitsetöö korraldust ning lastekaitse kvaliteedi ja järelevalve süsteemi.³ [Esimesed seadusandlikud muudatused](#), mis aitavad kaasa valdkondadeülese koostöö paranemisele ja abivajavate laste märkamisele, on saadetud partneritele kooskõlastamiseks ning need jõuavad Vabariigi Valitsusse 2024. aasta aprillis. Teine muudatuste pakett valmistatakse ette 2024. aastal ning see jõuab Vabariigi Valitsusse aasta hiljem. Lisaks õiguslikele ja praktilistele muudatustele kaasajastatakse lastekaitsetöös kasutatavaid IT-süsteeme. Tegevuste elluviimist ja IT-süsteemide arendamist rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondi (edaspidi ESF) vahenditest.

2021. aasta aprillis toetas Vabariigi Valitsus **erivajadusega laste tugisüsteemi uuendamise ettepanekuid**. Sotsiaalministeeriumi ja Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös käivitati [erivajadusega laste tugisüsteemi reform](#), mille üldine eesmärk on pakkuda lastele kiiremat, tulemuslikumat ja terviklikumat abi. Reformi esimene siht on lihtsustada ja kiirendada abi

³ [Lastekaitse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus laste heaolu suurendamiseks](#) valmis 2023. aastal.

kättesaadavust, vähendades sotsiaal-, haridus- ja tervisevaldkonnast pakutava toega seotud dubleerivaid tegevusi ja info killustatust. Reformi käigus seotakse teenuste saamine hinnatud abivajaduse, mitte puude raskusastme olemasoluga ning pööratakse tervikuna täiendavat tähelepanu laste abivajaduse varajasele märkamisele nii imiku- kui väikelapseas, et lapsed jõuaksid õigel ajal perearsti vaatevälja ning seeläbi oleks võimalik õigel ajal märgata ka arengu mahajäämist. Tegevuste elluviimiseks on edaspidi kavas seadusemuudatused ja IT-arendused, mitut tegevust on plaanitud rahastada ESFist. Reformi esimesed muudatused soovitakse rakendada paari lähema aasta jooksul, pikemaajalised tegevused on kavandatud perioodi kuni 2027.

2023. aasta lõpus allkirjastasid justiitsminister, sotsiaalkaitseminister, siseminister ja haridus- ja teadusminister lähisuhtevägivalla ennetamise kokkuleppe aastateks 2024–2027. Kokkuleppe tegevuskavas on ette nähtud tegevused, mis toetavad **lapsi, kes on mõjutatud perevägivallast**. 2024. aastal luuakse e-õppematerjalid lastega töötavatele spetsialistidele perevägivalla, sealhulgas kaudse ja vaimse vägivalla mõjust lapsele. See toetab laste abivajaduse õigeaegset märkamist ja abini jõudmist.

Selleks, et tagada süsteemsem abi nendele lastele, kes on pealt näinud perevägivalda, on aastatel 2024 ja 2025 plaanis teha analüüs lapse peresisese väärkohtlemise (sh vaimse vägivalla ja vanemast võõrandamise tuvastamise) ja selle mõju hindamise praktika kohta tsiviilkohtumenetluses. Analüüsi tulemusena peaks selguma, milliseid hindamisvahendeid oleks sotsiaalvaldkonna ja õiguskaitsevaldkonna spetsialistidel võimalik kasutada, et hinnata perevägivalla mõju lapsele ning tagada lapsele vajalik abi.

Samuti **jätkatakse lastemaja teenuse arendamist** ning lisaks seksuaalselt väärkoheldud lastele mõeldud teenuse arendustegevustele pööratakse senisest suuremat tähelepanu edaspidi ka **väärkohtlevatele lastele**, muu hulgas võetakse 2024. aastal kasutusele uued hindamisvahendid ja käsiraamat kahjuliku seksuaalkäitumisega laste ja noorte vajaduste hindamiseks, sekkumiste planeerimiseks ja abi osutamiseks ning laiendatakse seksuaalselt väärkohtlevate laste nõustamise tegevusi. Samuti analüüsitakse 2024. aastal laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumite korral psühholoogilist abi ja muid sekkumisi pakkuvate spetsialistide pädevust ja koolitusvajadust, et tagada nii väärkoheldud kui ka väärkohtleva käitumisega lastele sobiva abi kättesaadavus.

Perepõhise asendushoolduse edendamiseks valmis 2023. aasta kevadel [sotsiaalhoolekande seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus](#), mille alusel on kavandatud rida seadusemuudatusi. Alates 2024. aastast rahastatakse ligi 1,2 miljoni euro (alates 2025. aastast 1,5 miljoni euro) ulatuses perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid riigieelarvest (varem arendati ja rahastati ESFist). Tugiteenused on mõeldud hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedele ning nende eesmärk on toetada perede psühhosotsiaalset toimetulekut. Tugiteenuste regulatsioon on ette valmistatud ning saadetud partneritele kooskõlastamiseks. Muudatused esitatakse Vabariigi Valitsusele 2024. aasta aprillis ning need jõustuvad 2026. aastal. Lähiaastatel on plaanis reguleerida ka seni projektipõhiselt toimunud kriisi- ja kutseliste erihooldusperede pakkumine, et luua stabiilne süsteem nii ajutise perepõhise

hoolduse pakkumiseks (institutsionaalse turvakoduteenuse asemel) kui ka perepõhise hoolduse pakkumiseks suurema hooldus- ja abivajadusega lastele.

Perioodil 2023–2029 suunab Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium üle-eestilise NEET-olukorras ja -riskis noorte tugisüsteemi arendustöödeks 12 miljonit eurot ESFi vahendeid.⁴ Käimasoleva perioodi arendustöö aluseks on riiklik koosloomeline protsess, mille alusel valmis kohalike omavalitsuste tarbeks **NEET-olukorras ja -riskis noorte teenuste ja koostöömudel**. Loodud raamistik võimaldab ühtlustada arusaamasid laste ja noorteni jõudmisel ja toetamisel.⁵ Vastavalt tööturumeetmete seadusele, mis hakkas kehtima 01.01.2024, ja tööhõiveprogrammile 2024–2029 viiakse ellu tegevusi, mis aitavad luua keskkondi, mis toetavad laste töökogemuse saamist (nt [alaealiste töötamise toetus tööandjatele](#)) ja võimaldavad noortel enda tugevaid külgi paremini tundma õppida (nt [karjääriteenused](#)).

Haridusvaldkonna suuremad käimasolevad muudatused puudutavad alusharidust, eestikeelsele õppele üleminekut ja õpikohustusliku eapiiri tõstmist. Alushariduse valdkonnas ühtlustatakse lapsehoiu ja alushariduse pakkumise põhimõtteid ning haridusvaldkonna alla tuuakse varem sotsiaalvaldkonnas tegutsenud lastehoiud. Kuni 3-aastaste laste puhul ühitatakse neile lastehoiu pakkumine lastesõimedega. Eestikeelsele õppele ülemineku eesmärk on pakkuda kõigile Eesti lastele (olenemata emakeelest) võimalust omandada kvaliteetne eestikeelne haridus. Kõigi Eesti koolide ja lasteaedade üleviimine eesti keelele on laste ja noorte endi huvides, kuna eestikeelne õppetöö aitab lastel ja noortel lõimuda Eesti kultuuri- ja väärtusruumi, nii et nad ei kaota oma identiteeti, kuid laiendavad oma valikuvõimalusi. Ühtne eestikeelne haridusruum annab kõigile lastele ja noortele paremad võimalused edasi õppimiseks ning meelepärase töö ja tegevuse leidmiseks tulevikus. Eestikeelne haridus toetab Eesti riigiidentiteedi kujunemist, suurendab ühiskonna sidusust ja vähendab nii hariduslikku kui ka sotsiaal-majanduslikku segregatsiooni. Samuti on plaanis ellu viia õppimiskohustuse reform, mille eesmärk on toetada iga õppija haridustee jätkumist peale põhikooli ja vähendada väljalangevust kutse- või üldharidusõppes, et kõik Eesti noored püsiks õppes täisealiseks saamiseni ja nende edasine haridustee jääks avatuks ka tulevasteks õpinguteks kutse või kraadi omandamisel. Muudatuse jõustumisel algab õppimiskohustus seitsmenda eluaastaga ning kestab kuni 18-aastaseks saamiseni. Kui enne 18. eluaastat täidetakse kutsehariduse või keskhariduse lõpetamise nõuded, loetakse ka õppimiskohustus täidetuks. Õppimiskohustus rakendub noortele, kes 2024. aastal siirduvad 9. klassi. Tulemuste saavutamiseks on vajalik kohaliku tasandi haridus-, noorsootöö- ja sotsiaalvaldkonna koostöö ning asjaomaste ministeeriumite panus õpilaste karjääriõppe ja -nõustamise süsteemi loomisel. Muudatused on edastatud kooskõlastamiseks partneritele ja nendega on plaan Riigikokku jõuda 2024. aasta aprilliks.

Olulise tähelepanu all on ka vaimse tervise valdkond, kus algatati 2023. aastal suuremahuline laste vaimse tervise alane uuring, mis saab edaspidi aluseks regulaarsele laste vaimse tervise seirele. Uuringutulemused selguvad 2024. aasta lõpuks. Samuti on loodud valdkondadeülene

⁴ Lisainfo on leitav: [Meede: Kõrge tööhõive taseme saavutamine ja hoidmine | Riigi Tugiteenuste Keskus \(rtk.ee\)](#).

⁵ Loodud raamistikuga on võimalik tutvuda siin: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/media/2472/download>.

ministeeriumite töörühm, et tegeleda laste vaimset tervist mõjutavate teguritega laiemalt ning töötada 2024. aasta jooksul välja ettepanekud muudatuste tegemiseks nii füüsilises kui sotsiaalses keskkonnas mistahes eluvaldkonnas ja tasandil.

Lastegarantii rakendamise institutsionaalne kontekst

Eesti lastegarantii tegevuskava sätestab lastegarantii poliitilise raamistikuna Eestis lastekaitse nõukogu.⁶ 2022. augustis jõustusid seadusemuudatused⁷, millega loodi senise lastekaitse nõukogu, süüteoennetuse nõukogu ja uimastiennetuse valitsuskomisjoni ühendamisel ühtne ennetusnõukogu⁸. Ennetusnõukogu eesmärk on kavandada ühtsed valdkonnaülese ennetuse arendamise alused koos tegevuskavaga, millega juhtida valdkondadevahelist koostööd ja seada selleks strateegilised sihid. Ennetusnõukogusse kuuluvad lisaks teistele osapooltele ka õiguskantsler, kohalike omavalitsuste liidu, laste- ja noorteorganisatsioonide ning asjaomaste riiklike ametite ja kodanikeühenduste esindajad. Poliitikutest osalevad ennetusnõukogus sotsiaalkaitseminister, terviseminister, haridus- ja teadusminister, justiitsminister, kultuuriminister ja siseminister.

Ülevaade lastegarantiiga seotud algatustest anti ennetusnõukogus 06.12.2023. Samas otsustati käivitada Sotsiaalministeeriumi juhtimisel laste heaolu alatöörühm, mille üks ülesanne on lastegarantii tegevuskava rakendamise toetamine ja ülevaatamine.

Lastegarantii koordinaator Eestis on Sotsiaalministeeriumi sotsiaalala asekanter Hanna Vseviov, kelle vastutusvaldkonnad Sotsiaalministeeriumis on hoolekandepoliitika, hüvitiste ja pensionipoliitika, lastekaitsepoliitika, perepoliitika, majanduslik toimetulek, toiduabi ja ohvriabi. Sotsiaalala asekanter tegutseb Sotsiaalministeeriumi kantseri alluvuses, moodustades horisontaalse meeskonna terviseala asekanteriga ja innovatsiooni asekanteriga, kes vastutavad vastavalt tervisevaldkonna ja haldusala valdkondade innovaatilise arengu eest.

Lastegarantii tegevustega seotud hindamised

Kuna Eesti lastegarantii tegevuskava on seotud üleriigiliste ja valdkondlike arengukavadega, tehakse spetsiifilisemad hindamised peamiselt vastavates valdkondades elluviidavate tegevuste käigus.

Olulistest uuringutest valmis 2023. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel „Lastega perede leibkonnapildi ja elukorralduse uuring“. Uuringu tegi Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR. Küsitlusuuring⁹ tehti Sotsiaalkindlustusameti lapsetoetuse saajate üldkogumi põhjal

⁶ Vaata täpsemalt lastekaitseseadusest: <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049?leiaKehtiv#para13>.

⁷ Lastekaitseseaduse, korra- ja narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse muutmise seadus.

⁸ Ennetusnõukogu kohta saab täpsemalt lugeda <https://www.just.ee/ennetusnoukogu>.

⁹ Inglisekeelne kokkuvõte siin: https://raportid.centar.ee/2023_lastega_pered/executive-summary.html.

2022. aasta novembris, küsitlusele vastas üle 12 000 lastega perekonna. Lisaks lastega leibkondade küsitlusele annab uuring Eesti sotsiaaluuringu (ESU) andmetel¹⁰ ülevaate lastega leibkonna tüüpidest ajas. Uuring kaardistas Eesti laste leibkonnapildi ning saadud andmestik võimaldab võrrelda erinevaid leibkonnavorme ja pere elukorraldust, sealhulgas majanduslikku hakkamasaamist, rahulolu pereeluga jne. Muu hulgas annab uuring põhjaliku ülevaate üksikvanema leibkondadest üksikvanemluse põhjuste järgi. Näiteks kui lapse vanemad on lahku läinud, annab uuring vastuse, millisel määral osaleb lapse teine, leibkonnast eemal elav vanem lapse elus, sealhulgas sellest kui sageli laps kohtub ja suhtleb teise vanemaga ja kas ta saab selle otsustamises osaleda ning kuidas on jagatud lapse kulude katmine.

Samuti on Sotsiaalministeeriumil plaanis teha peretoetuste ja vanemahüvitise tervikanalüüs, mis valmib oktoobris 2024. Analüüsi eesmärk on vaadata üle kehtiv perehüvitiste süsteem ning koondada ettepanekud selle täiustamiseks, et toetada parimal viisil pereplaneerimist, töö ja pereelu ühitamist ning majanduslikku toimetulekut. Viimane peretoetuste, teenuste ja vanemapuhkuse tervikanalüüs ilmus 2015. aastal.

Sidusrühmade kaasamine

Kuivõrd Eesti lastegarantii tegevuskava moodustub valdkondlikest arengukavadest ja nendega seotud tegevuskavadest, viiakse oluline osa sidusrühmade kaasamisest ellu valdkondade endi poolt käimasolevate protsesside raames. Laiapõhjaliste töörühmade moodustamine ning seeläbi kõigi peamiste siduspartnerite ja huvirühmade kaasamine on Eestis tavapärane praktika muudatuste planeerimisel ja elluviimisel.

Näiteks on erivajadusega laste tugisüsteemi reformi kavandamiseks ja elluviimiseks koos käinud valdkondadeülene töörühm, kes panustas ka erivajadusega laste tugisüsteemi teenusedisaini protsessi. Samuti koostati 2023. aastal rehabilitatsiooniteenuste reformi väljatöötamiskavatsus, mille koostamisse panustas valdkondadeülene töörühm ja mille raames toimusid konsultatsioonid erialaorganisatsioonide ja huvikaitseorganisatsioonidega. Õppimiskohustuse reformi ettevalmistamiseks on moodustatud laiapõhjaline töörühm, kuhu kuuluvad nii ministeeriumite kui ka seotud vabaihenduste esindajad. Samuti on laiemat kaasamist kasutatud lastekaitsevaldkonna seadusloomeprotsessides.

NEET-olukorras noorte teenuste ja koostöömudel kohalikele omavalitsustele, mis on aluseks kohalike omavalitsuste toetamisel, valmis riiklikul koordineerimisel koosloomes teiste osapooltega. Selle käigus korraldati teenusedisaini protsess lastele ja noortele toe pakkumise mudeli loomiseks, mis toob esile lahendusviisi, kuidas osapoolte koostöös võimalikult tõhusalt toetada kohaliku omavalitsuse tasandil NEET-olukorras noori ning jõuda sihtrühma jaoks võimalikult sujuva protsessini. Mudeli loomise sisendina kasutati koosloome protsessis toimunud kuue töötoa tulemusi, mille käigus kaardistati disainmõtlemise tööriistu kasutades sihtrühma ja valdkonnaga seotud vajadusi ja lahendusvõimalusi. Töötubades osalesid kohaliku

¹⁰ Inglisekeelne kokkuvõtte siin: https://raportid.centar.ee/2023_lastega_pered_esu_raport.html#5_Summary.

omavalitsuse ja riigiasutuste ning nende allasutuste esindajad, samuti NEET-olukorras noorte tugiprogrammide ja -tegevuste esindajad.

Käesoleva raporti koostamisel koondati arutelust ka tegevuskava täitmist puudutav tagasiside siduspartneritelt. Tegevuskava täitmise kohta andsid tagasisidet kohaliku omavalitsuse esindajad, Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakond, Eesti Puuetega Inimeste Koda, MTÜ Oma Pere, Eesti Noorteühenduste Liit, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet, Eesti Õpilasesinduste Liit, Eesti Laste ja Noorte Hoolekandeesutuste Ühendus, Eesti Tantsuhuvihariduse Liit, Eesti Logopeedide Ühing, Sotsiaalkindlustusamet ja MTÜ Eesti Pagulasabi.

Partnerid on Eesti lastegarantii rakendamise ning vaesuse ja sotsiaalste tõrjutuse vastu võitlemise puhul tunnustavalt välja toonud järgmist:

- Riigil on olemas pikaajalised eesmärgid ja tegevussuunad sihtrühmade toetamiseks ning tähelepanu pööramine ebavõrdsuse suurenemisest tulenevate probleemide lahendamisele on suurenenud.
- Valdcondlik edenemine teatud teemades on märgatav, näiteks erivajadusega laste vanemate toetamisel ja ennetustegevustesse panustamisel (sh vanemus, noorsootöö, huviharidus jm).
- Otsused tuginevad uuringutele ja abi on suunatud enim toetust vajavatele sihtrühmadele, näiteks üksikvanemad, kelle puhul on ellu viidud mitmeid tegevusi.
- Järjest enam väärtustatakse valdkondadeülest koostööd ja tehakse tegevusi selle tõhustamiseks.
- Suurenenud on avaliku teavituse ja sotsiaalkampaaniate osatähtsus, mis aitab kaasa teadlikkuse kasvule ning soodustab käitumise muutumist.
- Paranenud on noorte ootuste mõistmine ja tegevuste suunamine vastavalt sellele.

Samas leiavad partnerorganisatsioonide esindajad, et jätkuvalt on teemavaldkondi, mis vajavad senisest enam tähelepanu, et haavataid sihtrühmi toetada ning liikuda lastegarantii eesmärkide suunas:

- Lastegarantii tegevuste puhul on oluline enam sihitada tegevusi just sihtrühma lastele ja peredele, sealhulgas võtta lisaks vaesuse ja tõrjutuse ohu ennetamisele ka sihtrühmas olevatele lastele ja peredele suunatud meetmeid ning lastegarantii elluviimise raames jälgida selle sihtrühma sees toimuvaid muutusi.
- Lapsed jõuavad märkamise ja abini liiga hilja ning see süvendab sotsiaal-majanduslikke raskusi ja mõjutab oluliselt laste toimetulekut ja vaimset tervist. Olulist rolli mängivad siin lastega vahetult töötavad spetsialistid, kes peavad lisaks märkamisele suutma ka paremini toetada neid lapsi.
- Oluline on suurendada ühiskondlikku teadlikkust ja kogukondlikku abi ja tuge sihtrühma lastele ja peredele.
- Suuremat tähelepanu tuleb pöörata tugispetsialistidele ja nende järelkasvule, sealhulgas töökoormusele ja täienduskoolitustele, oluline on luua ühtne riiklik vaade ja toetus tugispetsialistide valdkonnale.

- Õpiraskustega lastele tuleb tagada lihtsustatud õppematerjaid ja asjakohane õpe, mis arvestab enam ka tavaõppel olevate, kuid vaimsalt vähem võimekamate laste vajadustega. Samuti tuleb enam tähelepanu pöörata alterantiivsetele kommunikatsioonivahenditele (nt viiped, piltkommunikatsioon jne) ning sellega seotud vastutus peab olema selgelt määratud.
- Oluline on veelgi suurendada sisulist kaasamist, eriti noorte endi sihtrühmas, ning spetsiifilisemalt üles leida just need noored, keda need mured igapäevaselt puudutavad.
- Tähelepanu tuleb pöörata ka ligipääsetavuse parandamisele, mis võib olla oluliseks tõrkeks tõrjutuse vähendamisel.

Partnerorganisatsioonid leidsid, et haavatavate laste ja peredega töötamisel tuleb enam mõtestada ka organisatsioonide endi rolle, sealhulgas on oluline tähtsus lastega iga päev töötavatel organisatsioonidel nii haridusvaldkonnas, huvihariduses kui ka temaatilistes esindusühingutes. Organisatsioonid näevad oma rolli infojagajana, koolitajana ja teadlikkuse suurendajana. Kohalikud omavalitsused saavad piirkondlikke vajadusi analüüsides sihitada abi piirkonna vajadustest lähtuvalt, kuid samas on oluline laiendada panust ennetavatesse tegevustesse. Noorteorganisatsioonid näevad endal olulist rolli, et vahendada infot noorelt noorele ning huvikaitseliste tegevustega suurendada laste ja noorte nähtavust valdkondade kaasaraäkijatena.

Edusammud tegevuskava täitmisel

Vaadeldaval perioodil viidi ellu tegevusi mitmes lastegarantii valdkonnas. Näiteks tehti olulisi samme laste vaimse tervise olukorra parandamiseks, tegeledes ministriumite tasemel selle küsimuse lahendamiseks laiemalt kõigi laste vaimset tervist mõjutavate valdkondade üleselt.

Laste heaolu parandamiseks ja lastekaitseüsteemi tõhustamiseks valmis [seaduseelnõu väljatöötamiskavatsus](#), milles kirjeldati edasisi vajalikke muudatusi abivajaduse ennetamiseks, abivajavate laste õigeaegseks märkamiseks ja tulemuslikuks toetamiseks, lastekaitsekorralduse tõhustamiseks ja lastekaitsetöö kvaliteedi tagamiseks.

Olulisi edusamme tehti ka erivajadusega laste toetamisel, näiteks loodi puudega inimeste puhul automaatne andmevahetus riigi ja kohalike omavalitsuste vahel, mis võimaldab kohalikel omavalitsustel proaktiivselt jõuda peredeni, kellel võib lapse puudest tingituna olla täiendava toe vajadus. Muudeti ka kohalikele omavalitsustele eraldatud vahendite kasutamise põhimõtteid, et tagada suurem paindlikkus suure hooldus- ja abivajadusega laste abistamiseks ning abivajaduse süvenemise ennetamiseks.

Asendushooldust vajavate laste toetamisel suurenes oluliselt riigi rahaline panus, mis võimaldas jätkata ESFi vahenditest alustatud olulisi tegevusi asendushoolduse kvaliteedi tagamiseks ja perepõhise asendushoolduse soodustamiseks peale projektitegevuste lõppemist riigieelarve vahenditest.

Märkimisväärseid edusamme on tehtud ka nende laste ja perede toetamisel, kus last kasvatab üks vanem – 1. jaanuaril 2024. aastal kahekordistus elatisabi toetus, mida makstakse neile

lastele, kelle vanemad ei täida elatise maksmise kohustust. Samuti tõsteti üksikvanema lapse toetus alates 2023. aastast senise 18,19 euro asemel 80 eurole. Lisaks valmis väljatöötamiskavatsus toitjakaotuspensioni ületoomiseks perehüvitiste seadusesse, et võimaldada edaspidi toitja kaotanud peredele ühetaolist indekseerivat toetust, mis lähtub lapse ülalpidamiskuludest ning aitab ennetada vaesusesse sattumise riski. Lisaks rahalise toe suurendamisele tõotati 2023. aastal välja praktilised lahendused, et vähendada ilma isakandeta laste arvu. Samuti käivitus riiklik perelepitussüsteem, mis toetab lahutavaid vanemaid laste suhtlus- ja hooldusõigusega seotud kokkulepete sõlmimisel.

Lastega perede toimetulekut on toetanud ka peretoetuste muutused. Näiteks tõsteti 2023. aastal 1. ja 2. lapse lapsetoetus 60 eurolt 80 eurole. Samuti on raporteeritaval perioodil tõusnud lasterikastele peredele makstavad toetused. Alates 2024. aastast makstakse lasterikkale perele (alates 3. lapsest) sõltuvalt laste arvust 450–650 eurot ühes kuus. Ajutiselt olid 2023. aastal peretoetused lasterikastele peredele isegi kõrgemad, kuid need muudeti 2024. aastal proportsionaalsemaks.

2. SIHTRÜHMAD

Lähtudes komisjoni soovitustest on Eesti oma tegevuskavas kindlaks määranud sihtrühmad, keda ohustab vaesus või sotsiaalne tõrjutus. Tabelis 1 on antud ülevaade sihtrühmade suuruse kohta ja muutus võrreldes sihtrühma suuruse algtasemega, mis on välja toodud Eesti lastegarantii tegevuskavas.

Tabel 1. Lastegarantii sihtrühmade suurus

Sihtrühm	Laste (alla 18-aastased, kui pole märgitud teisiti) sihtrühma suuruse algtase tegevuskavas	Laste (alla 18-aastased, kui pole märgitud teisiti) sihtrühma suuruse viimane teadaolev näitaja
Erivajadusega, sh puudega lapsed	Abivajavate laste arv, kelle juhtumiga tegeles KOVi lastekaitsetöötaja – 9857 last 2020. aastal <i>Allikas: STAR, Sotsiaalkindlustusamet, Sotsiaalministeerium</i>	Abivajavate laste arv, kelle juhtumiga tegeles KOVi lastekaitsetöötaja – 14 213 last, mis on 5,7% lastest 2022. aastal <i>Allikas: STAR, Sotsiaalkindlustusamet, Sotsiaalministeerium</i>
	10 169 puudega last (3,8% 0–17-aastastest lastest) <i>Allikas: Sotsiaalkindlustusameti andmed 2023. aasta lõpu seisuga</i>	10 817 puudega last (4,1% 0–17-aastastest lastest) <i>Allikas: Sotsiaalkindlustusameti andmed 2022. aasta lõpu seisuga</i>

Ühe vanemaga kasvavad lapsed	37 900 last (14,7% lastest) <i>Allikas: Eurostat, tabel ilc_lvps20, 2020. aasta seis</i>	36 400 last (14,1% lastest) <i>Allikas: Eurostat, tabel ilc_lvps20, 2022. aasta seis</i>
Vaimse tervise probleemidega lapsed	Aasta jooksul depressiivset episoodi kogenud 11–15-aastaste osakaal oli 32,8% <i>Allikas: Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise (HBSC) uuring, 2017/2018. õppeaasta</i>	Aasta jooksul depressiivset episoodi kogenud 11–15-aastaste osakaal oli 38,5% <i>Allikas: Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise (HBSC) uuring, 2021/2022. õppeaasta</i>
Asendushooldusel viibivad lapsed	Asendushooldusel kokku 2099 last (0–17-aastast), sh asenduskodus-perekodus 745 last, hooldusperes 138 last ja eestkosteperes 1216 last <i>Allikas: Sotsiaalministeerium, 2020. aasta lõpu seisuga</i>	Asendushooldusel kokku 2135 last (0–17-aastast), sh asenduskodus-perekodus 716 last, hooldusperes 146 last ja eestkosteperes 1273 last <i>Allikas: Sotsiaalministeerium, 2022. aasta lõpu seisuga</i>
Vägivaldsest perest ja vägivalda kogeivad lapsed	2020. aastal jõudis ohvriabini 4140 juhtumit, uusi kannatanuid jõudis ohvriabini 5700, sh alaealisi 1038 (0,4% 0–17-aastastest) <i>Allikas: Justiitsministeerium, Sotsiaalkindlustusamet, Rahvastikuandmed Statistikaamet (aasta keskmine 0–17-aastaste arv)</i>	2022. aastal jõudis ohvriabini uusi juhtumeid 3719, uusi kannatanuid jõudis ohvriabini 4636, sh alaealisi 695 (0,26% 0–17-aastastest) <i>Allikas: Justiitsministeerium, Sotsiaalkindlustusamet, Rahvastikuandmed Statistikaamet (aasta keskmine 0–17-aastaste arv)</i>

3. TEENUSED

3.1. Alusharidus ja lapsehoid

2022/2023. õppeaastal osales alushariduses ligi 69 000 last, lasteasutusi oli 586 ja rühmi 3875 ehk on jätkunud eelnevate aastate trend, kus lasteasutuste arv väheneb, laste ja rühmade arv aga kasvab. Võrreldes 2018/2019. õppeaastaga oli 2022/2023. õppeaastal koolieelsetes lasteasutustes ligikaudu 3000 last rohkem (+5%). Laste arvu suurendasid märgatavalt Ukraina sõjapõgenikud, keda 10.11.2022 seisuga käis koolieelsetes lasteasutustes 1921, s.o ligikaudu 3% kõigist lasteaiastest. Maakonniti on alushariduses osalevate laste arv viie aasta jooksul kasvanud kõigis maakondades, välja arvatud Ida-Virumaal.

Alusharidus on kohalike omavalitsuste korraldada ja selle kohatasu võib olla Eestis erinev. Kohalike omavalitsuste saldoandmike põhjal oli 2022. aastal keskmine kohatasu 41,1 eurot kuus. Lisaks tasub lapsevanem lasteaias lapse toidupäevamaksumuse, millest kohalik omavalitsus võib maksta osa või ka kogu maksumuse. Samuti võib kohalik omavalitsus kehtestada erinevaid soodustusi (nt sama pere 2. või 3. lapsele). Kui perel on majanduslikult keeruline maksta lasteaias kohatasu ja toiduraha, saab abi kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonnast.

Lasteasutuste arvu vähenemise üheks põhjuseks on haridusvõrgu korrastamine kohalike omavalitsuste poolt, võttes arvesse rahvastikuprognoose ja juba toimunud muutusi laste arvus ja paiknemises. Lasteaedu on liidetud koolidega, samuti on mitu väiksemat lasteaeda liidetud üheks suuremaks lasteasutuseks, säilitades samal ajal seni eraldi asutustena tegutsenud õppekohad.

Hoiurühmi on moodustatud 25 koolieelse lasteasutuse või lasteaed-kooli juurde, enim Tartumaal (13 lasteasutust). Kokku on hoiurühmades 560 last, neist 170 Tartu vallas ja 198 Tartu linnas.

Haridusliku erivajadusega lastest enamik on tavarühmades. Ligikaudu kolmandikus kõigist koolieelsetest lasteasutustest (189 asutust) on loodud erivajadusega laste rühmi ja sobitusrühmi, kus erivajadusega lapsed käivad koos teiste lastega.

Lapsehoiuteenust pakuti 2022. aasta jooksul 5879 lapsele, sealhulgas 5274 eelkooliealisele ja 605 lapsele vanuses 7–18. Suure hooldusvajadusega laste puhul toetas kohalik omavalitsus lapsehoiuteenuse saamist 820 lapse puhul. Suure hooldusvajadusega laste hoiuteenus on kohaliku omavalitsuse korraldatav teenus, mille osutamist toetab riik igal aastal. Lapsevanemate jaoks on teenus tasuta kättesaadav või minimaalse omaosalusega. Kõik abivajavad pered peavad saama hoiuteenust enda kodukoha lähedal, kui peres on kasvamas suure hooldus- ja abivajadusega laps. Teenus on mõeldud lapsevanemate hoolduskoormuse vähendamiseks ja tööturul osalemise või enesetäiendamise toetamiseks.

Alushariduses osalemise määr erineb maakonniti, eriti alla 3-aastaste laste puhul. Seda võib seostada regionaalse ebavõrdsusega sissetulekutes, sest 2021. aasta alushariduse ja lapsehoiu uuring näitas, et mida väiksem on leibkonna sissetulek, seda levinum on lasteaias kasutamine. 3–5-aastaste laste puhul võib osaluse määr kiire rahvastiku kasvuga kohalikes omavalitsustes olla tingitud ka sellest, et kõigile soovijatele ei suudeta tagada lasteaiakohti (Lang jt 2021). 6-aastaseid koolieelses õppes osalejaid on kõigis maakondades üle 90% (keskmiselt 92,5%) ja enam kui pooltes maakondades vähemalt 95%. 2022. aasta sügisel läks Eestis kooli 1311 last, kes ei käinud eelneval aastal lasteaias. Seda on oluliselt enam kui eelnevatel aastatel, mil lasteaias mittekäinute arv on kõikunud 700–850 lapse piires. Kuigi PISA uuringu järgi on seos lasteaias käimise ja hilisemate õpitulemuste vahel Eestis nõrk (Valk ja Selliov 2018), on alushariduses osalemisel siiski tõestatud positiivne mõju laste arengule, eriti nende laste puhul, kelle kodune keskkond on kehvem. Mida varem hakkab laps käima lasteaias, seda varem on

ka võimalik märgata hariduslikke erivajadusi, sealhulgas andekust, ja pakkuda vajalikku tuge, et tagada iga lapse individuaalne areng ja koolivalmidus.

Koolikohustuslik on laps, kes on saanud enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit seitsmeaastaseks. Kui laps ei ole koolikohustuslikku ikka jõudes saavutanud vajalikku koolivalmidust, võib koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel kooli minekut ühe õppeaasta võrra edasi lükata. 2022/2023. õppeaastaks anti koolipikenduse soovitus 519 lapsele. Koolikohustuse edasilükkamise soovitus andmise põhjuseks on mitmesugused hariduslikud erivajadused, sealhulgas näiteks kõnepuue, tervislikud põhjused, püsivad õpiraskused, aktiivsus- ja tähelepanuhäired, tundeelu- ja käitumishäired. Vanema taotlusel ja koolivälise nõustamismeeskonna või lasteaia soovitusel võib kooli minna ka enne koolikohustuslikku ikka jõudmist. 2022. aasta 10. novembri seisuga õppis üldhariduskoolide statsionaarses õppes 2277 6-aastast ja 13 5-aastast last, ligikaudu 15% 1. klassi õpilastest on alla 7-aastased. 56% alla 7-aastasena kooliteed alustanudest on tüdrukud ja 44% poisid. Võrreldes eelnevate aastatega on alla 7-aastaste laste osakaal üldhariduskoolides pisut kasvanud, kusjuures nende osakaal erineb suurel määral sõltuvalt sellest, kas laps õpib eesti või vene keeles – kui eesti keeles õppivatest 1. klassi õpilastest on ligikaudu iga seitsmes noorem kui 7-aastane, siis vene keeles õppijatest umbes iga viies.¹¹

Alushariduse valdkonna arendamisel on suurima muudatusena ette valmistatud uus alushariduse seaduse eelnõu, mille eesmärk on kehtestada lastehoidudele ja lasteaedadele senisest ühetaolisem raamistik. Samuti aitab kavandatav tugiteenuste osutamise süsteemi ühtlustamine kaasa alushariduse suuremale sidususele põhiharidusega. Muudatusega ühtlustatakse ka lastehoidude ja sõimerühmade nõuded ning sätestatakse, et kohalik omavalitsus tagab kõigile 1,5–3-aastastele lastele lastehoiu käimise võimaluse ja kõigile 3–7-aastastele lastele lasteaia käimise võimaluse. Muudatused on planeeritud jõustuma 2025. aasta 1. jaanuaril.

Selle muudatusega viiakse seni erinevate ministereeriumite alluvuses olnud ja erinevate nõuetega alla 3-aastaste laste lapsehoiuteenus Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalasse ja ühtlustatakse kvaliteedinõuded. Kvaliteetne lastehoiuteenus muutub tänu erasektori kaasamisele peredele kättesaadavamaks ja selle kvaliteet on ühtne. Selgemalt on reguleeritud tugiteenuste osutamine tuge vajavatele lastele.

3.2. Haridus ja koolipõhine tegevus

Hariduse ja koolipõhise tegevuse puhul raporteeritakse Eesti lastegarantii tegevuskava kolme tegevussuuna kohta ning antakse ülevaade peamistest nendes tegevussuundades tehtavatest ja planeeritavatest tegevustest.

¹¹ Alapeatüki ülevaade baseerub Haridus- ja Teadusministeeriumi tulemusvaldkonna „Tark ja tegus rahvas“ 2022. aasta tulemusaruande analüütilisele lisale, mis on leitav: <https://hm.ee/haridus-ja-teadusministeeriumi-2022-aasta-tulemusaruanded>.

3.2.1. Õpivõimalused ja hariduse korraldus

Meetme tegevused on suunatud õppeasutuste võrgu arendamiseks ja taristu tagamiseks, et haridus oleks eri sihtrühmadele kättesaadav ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust. Samuti tagatakse meetme raames paindlikud õpivõimalused erinevatel haridusastmetel, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali.

Eesmärgi saavutamiseks viiakse aastatel 2023–2026 ellu järgmised tegevused:

- Korrastatakse koolivõrk (sh riigigümnaasiumid, põhikoolid, HEV-koolid) ja tehakse investeeringud arengutõuget vajavate piirkondade põhikoolivõrgu korrastamiseks. Tulemus: aastaks 2026 tegutseb 26 riigigümnaasiumi, sealhulgas igas maakonnas vähemalt üks riigigümnaasium (ca 11 000 õppekohta sõltuvalt kokkulepetest ja ehitusturu olukorrast). Ümberkorraldusse haaratud põhikoolid on funktsionaalsed, kaasaegsed ja efektiivsed.
- Nüüdisajastatakse kutseõppeasutuste taristut ja hariduskeskuste pilootprojektide rakendamist. Investeeringud toetavad haridusasutuste, sealhulgas kutseõppeasutuste, üldhariduskoolide, mitteformaalse õppe pakkujate, kõrgharidusasutuste (nt ülikoolide piirkondlikud kolledžid) ja noorsootöösutuste tihedamat koostööd, tagades regiooni vajadustele vastava õppe läbiviimiseks ühise taristu ja nn ühe ukse poliitika elluviimise.
- Kaasava hariduse põhimõtete rakendamiseks antakse alates 2024. aastast toetust haridusasutustele, et suurendada mistahes erivajadusega inimese tavapärasel õppe- ja noorsootöös osalemist õppekeskkonna parandamise kaudu. Meetme kogu eelarveline maht kuni aastani 2027 on 12,1 miljonit.
- Üldharidusele ligipääsu tagamiseks antakse munitsipaal- ja erakoolide pidajatele haridustoetust, tagatakse vajalikud õppekohad riigikoolides ning toetatakse IBO õppekavade rakendamist ja Euroopa Kooli arengut. Rahvusvaheliselt tunnustatud õppekavade rakendamine toetab riigi eri valdkondade rahvusvahelistumisega ja rahvusvahelise koostööga seotud tegevusi. Tasuta koolitoit on tagatud riigi ja kohalike omavalitsuste koostöös.
- Kutseõppele ligipääsu tagamiseks kavandatakse kutseõppe koolitusmahte, tagatakse õppekohad ja pakutakse õpilaste toimetulekut toetavaid meetmeid. Tasuta õppekohad tagavad kutseharidusele ligipääsu. Koolitusmaht on optimaalne ja kooskõlas OSKA raportite soovitusetega. Rahastamismudel toetab kutsehariduse eesmärkide saavutamist, sealhulgas kaasava hariduse põhimõtetega arvestamist koolides õppetöö korraldamisel.¹² Kutseõppeasutused arvestavad võrdse kohtlemise põhimõtet ja sihtrühmade (sh eesti keelest erineva kodukeelega õpilased, uusimmigrandid, tagasipöördujad ja haridusliku erivajadusega õpilased) vajadusi. Väheneb kutseõppe katkestamine, sealhulgas majanduslikel põhjustel.

¹² Kaasava hariduse ja võrdse kohtlemise põhimõtete arvestamine koolide igapäevatoos on kutsehariduse rahastamismudeli üks komponent.

3.2.2. Noortevaldkond

Tegevuste raames toetatakse noorsootöö (sh huvihariduse) kättesaadavuse ja kvaliteedi arendamist, jätkatakse noorte huvihariduse ja -tegevuse mitmekesistamise ja kättesaadavuse toetamist. Tegevuse eesmärk on see, et kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele (vanuses 7–26) võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks.

Eesmärgi saavutamiseks toimuvad aastatel 2022–2025 alljärgnevad tegevused.

Riik toetab huvihariduse ja huvitegevuse lisatoetuse kaudu noorte osalemist mitteformaalõppes. Toetuse suurus on alates 2022. aastast 10,3 mln eurot. Aasta-aastalt on kohalikes omavalitsuses huvihariduses ja huvitegevuses osalevate noorte arv kasvanud ja seda ka hoolimata viimaste aastate kriisidest (ca 80% 7–19-aastastest noortest osaleb huvihariduses ja huvitegevuses).

Riik eraldab noorsootöös osalemise toetamiseks täiendavaid eelarvevahendeid kohalikele omavalitsustele ja projektitoetuste kaudu noorsootööasutustele. 2022. aastal eraldati riigi toetust noortemalevate, noorte projekt- ja püsilaagrite tegevusteks (kokku osales osaluskordi arvestades (st üks noor võis osaleda mitmes eri tegevuses) 34 655 noort). Riiklikes taotlusvoorudes pöörati 2022. aastal rohkem tähelepanu Ukraina sõjapõgenikest laste ja noorte kaasamisele, et toetada nende kohanemist ning integreerumist Eesti ühiskonda ja kultuuriruumi, eesti keele õpet ja noorte enesearengu tee jätkumist (püsi- ja projektlaagrites osales 842, noortemaleva tegevustes 108 Ukraina päritolu noort). Projektikonkursi „Noorte heaks“ eesmärk on tõhustada noortevaldkonna koostööd, et vastata noorte vajadustele ja väljakutsetele.

Lisaks toetab riik **noorte omaalgatusprojekte**, mis on noorte mõtetest alguse saanud ideede arendamine ja elluviimine noorte endi poolt. Omaalgatus toetab noortes aktiivse eluhoiaku kujunemist, noorte ettevõtlikkust ja teadlikkust tööturu toimimisest.

2023. aastal valmisid tegevuse „Teenused riskinoortele ning laste ja noorte kodanikuühiskonda kaasamine“ toetuse andmise tingimused. Toetuse andmise eesmärk on ennetada ja vähendada riskioludes elavate noorte sotsiaalset tõrjutust, sealhulgas vaimse tervise ja tööturuprobleeme, toetada noorte püsimist haridussüsteemis ja aktiivsete eluhoiakute kujunemist. Eesmärgi saavutamiseks suurendatakse riskioludes elavatele noortele (10–18-aastased) üle Eesti võimalusi osaleda spordil ja liikumisel põhinevates üldoskusi arendavates ja sotsiaalset tõrjutust ennetavates tegevustes. Tegevuste elluviija on MTÜ SPIN.

Töötati välja **lõimumis- ja keeleõppelaagrite toetusmeede**, mille raames toetati 141 laagri korraldamist, milles osales ligi 11 000 noort, kellest ligi pooled olid Ukraina päritolu. Ukraina sõjapõgenikest noorte paremaks lõimumiseks Eesti ühiskonda eraldati kohalikele omavalitsustele täiendavat toetust keeleõppeks ja lõimumist toetavateks tegevusteks

mitteformaalse õppimise keskkondades (sh noortekeskused, huvikoolid, huvitegevust pakkuvad organisatsioonid ja asutused).

Riik toetab **noorte osalusvõimaluste arendamist ja osalusmotivatsiooni suurendamist**. Toetati Eesti Noorteühenduste Liitu, kes alustas osalusprogrammi piirkondlike koordinaatorite tegevussuunaga. Suuna eesmärk on toetada nii kohalikke omavalitsusi noortevolikogude loomisel kui ka noortevolikogude arengut. Noortevolikogude tegevuste kvaliteedi ja arengu tagamiseks kutsuti ellu ka alustavatele noortevolikogudele mõeldud mentorlusprogramm. Noorte kodanikuosaluse vaates on näha osalusvormide jätkuvat mitmekesistumist. Lisandub uusi kohaliku tasandi noortevolikogusid ja aktiivgruppe ning üleriigilisi noorte nõuandvaid kogusid, mis võimaldavad ühiskonnakorralduse küsimustes kaasa rääkida. 2022. aastal oli osalusvorme 92.

Üheks viisiks noorsootöö võimaluste viimisel kõigi noorteni on **mobiilne noorsootöö**, millel pole aga seni selget riiklikku strateegilist arengusuunda ega eesmärki. Mobiilse noorsootöö väärtus teadvustus ühiskonnas selgemalt pandeemia ajal, kui paljud noored ei saanud enam olla oma harjumuspärasel keskkonnas – koolis, huvikoolis, noortekeskuses – ja jäid isolatsiooni. 2022. aastal hakati välja töötama mobiilse noorsootöö kontseptsiooni, mis valmib 2024. aastal. See aitab mobiilset noorsootööd riigi tasandil ühtsemalt mõtestada ja kohalikes omavalitsustes paremini rakendada.

2021. aastal sai alguse Haridus- ja Teadusministeeriumi algatatud ning Euroopa Komisjoni ja rahvusvahelise konsultatsiooniettevõttega ICF koostöös ellu viidav projekt **mitteformaalse õppimise lõimimiseks formaalharidusse**. Projekt „Noorte edu toetuseks: võimekus lõimida huvihariduses omandatud formaalharidusse“ kestis 2023. aasta augustini. Projekti eesmärk oli luua raamistik mitteformaalse õppimise käigus omandatud teadmiste, oskuste ja kogemuste kirjeldamiseks ning õpitu kvaliteedi hindamiseks ja arvestamiseks põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppe õppekavade täitmisel. Pikemaajaline eesmärk on aidata kaasa paindlikuma ja õpilasekesksema haridussüsteemi loomisele.

Noorsootöö kvaliteedi hindamiseks on 2010. aastal välja töötatud riiklik ühtne noorsootöö kvaliteedihindamise mudel. Kvaliteedihindamise eesmärk on võimaldada kohalikel omavalitsustel kaardistada oma noorsootöö tugevaid külgi, arendamist vajavaid kitsaskohti ning tulemuste põhjal planeerida edasist arengut lähtuvalt noorte vajadustest. 2022. aastaks oli noorsootöö kvaliteedi hindamise läbinud kohalike omavalitsuse osakaal kasvanud 24%ni.

Kvaliteetsete ja mitmekesiste võimaluste loomiseks noorte huvide ja annete avamiseks ja arendamiseks valmis 2021. aastal **andekuse märkamise ja arendamise kontseptsioon ja tegevuskava aastateks 2022–2027**. Kontseptsiooni ja tegevuskava eel valmis 2019. aastal analüüs, mis käsitleb andekusega seotud probleeme nii õpilase, kooli ja õpetaja kui ka riigi vaatenurgast. Andekuse arendamise ja märkamise kontseptsioon sõnastas põhimõtted analüüsis esitatud probleemide lahendamiseks ja tegevuskava kirjeldab tegevussuundi andekuse toetamiseks süsteemse lähenemise kujundamisel.

Noorsootöö ja huvihariduse nähtavuse suurendamiseks ning riikliku noorteinfo kättesaadavamaks muutmiseks muukeelsete noorte seas loodi noorteinfoportaalile Teeviit mitmekeelne noorteinfo veebileht www.teeviit.ee/youth-info. Lisaks on nooremale vanuserühmale (7–12 aastat) loodud info- ja mänguveeb TEEVIIT juunior, mis jagab toetavaid ja oskusi arendavaid infomaterjale haaravalt ja kaasavalt.

Infohunt koondab noore jaoks kokku tegevused ja sündmused, mida noorele tema kodukohas pakutakse. Portaali oluline boonus on infomüra vähendamine kõikidele osapooltele ja piirkonna tegevusvõimaluste ühte kohta kokkukoondamine nii vanuse kui teemade põhiselt.

2022. aastal alustati noortevaldkonda reguleeriva kahe seaduse (noorsootöö seadus ja huvikooli seadus) ajakohastamist, et tagada muu hulgas noorsootöö ja huvihariduse kättesaadavus ja kvaliteet, sätestada kvalifikatsiooninõuded töötajatele ja kehtestada miinimumnõuded kvaliteedile. Väljatöötamiskavatsused valmivad 2024. aastal.

3.2.3. Õpetajate järelkasv ja areng, õpikäsitlus ja -keskkonnad

Meetmesse on koondatud tegevused nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtete rakendamiseks kõigil haridustasemetel, et õppeprotsess ja õppesisu toetaksid ennastjuhtiva õppija arengut ning õpe võimestaks nii õppijat kui ka õpetajat ja kutseõpetajat. Meetme raames toetatakse muu hulgas ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemist, tagatakse kvaliteetne eestikeelne ja eesti keele õpe ning soodustatakse võõrkeelte õppimist, samuti tagatakse kvalifitseeritud õpetajate ja tugispetsialistide järelkasvuks paindlikud ametisse asumise võimalused, tugi algajatele ja professionaalse arengu võimalused kogu karjääri vältel.

Õpetajakoolituse ja tugispetsialistide erialadel on **õppekohtade arvu suurendatud** alates 2019. aastast. Alustavatele õpetajatele on makstud lähtetoetust. Toetuse eesmärk on suurendada õpetajakutse ja tugispetsialistide atraktiivsust ning toetada kvalifitseeritud õpetajate ja tugispetsialistide kooli tööle asumist viieks aastaks vähemalt 0,5 tööajaga. Toetuse suurus on 2023. aastal 15 979 (Ida-Virumaal 20 773) eurot. Õpetajatele ja tugispetsialistidele makstakse 400 euro suurust stipendiumit. Loodus- ja täppisteaduste ning keeleõpetajaid ettevalmistavate õppekavade puhul on stipendiumi saajateks 80% üliõpilastest, lasteaiaõpetajaid ettevalmistavate õppekavade puhul ja eripedagoogika bakalaureuseõppes 20% üliõpilastest. Ülejäänud tugispetsialisti või õpetajakvalifikatsiooni võimaldavate õppekavade järgi õppimisel saab stipendiumi 60% üliõpilastest. Alustatud on alustava õpetaja tugiprogrammi Tartu ja Tallinna ülikoolides, et pakkuda tuge koolis tööd alustavatele õpetajatele. 2023/2024. õppeaastal on programme laiendatud neile koolis töötavatele õpetajatele, kes ei ole läbinud õpetajakoolituse õppekava ülikoolis.

Haridus- ja Noorteamet pakub arenguprogramme juhtimiskvaliteedi parandamiseks ja organisatsioonikultuuri arendamiseks nii alustavatele kui ka kogunud juhtidele, lisaks pakutakse koolijuhtide järelkasvuprogrammi, õppejuhtide arenguprogrammi jm. Kokku on arenguprogrammides osalenud üle 100 juhi. Ellu on viidud õpetajaameti populariseerimisega seotud tegevusi: 2018. aastast alates tegutseb Haridus- ja Noorteameti inspiratsiooniprogramm

„Jah! Õpetajaks!“, mille eesmärk on julgustada inimesi, kes soovivad teha karjääripööret ja asuda või naasta õpetajaametisse. Gümnaasiumi valikkursus õpetajaameti kui karjäärivaliku tutvustamiseks valmis 2023. aasta lõpus, alates 2024. aasta algusest on koolidel võimalik valikkursust kasutada. Ida-Virumaal makstakse 1,5-kordset õpetaja palga alammäära õpetajatele, kes viivad õppetööd läbi eesti keeles. Toetatakse erinevaid digilahendusi nagu Videoõps, Digiõps, Tagasi Kooli e-tunnid jm. 2024. aastal alustab Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli koostöös tegevust Õpetajate Akadeemia, mille eesmärk on suurendada ülikoolide akadeemiliste töötajate ning koolide ja koolieelsete lasteasutuste õpetajate järelkasvu ja teadusarendustöö võimekust neljas fookusvaldkonnas: loodusteaduste didaktika, matemaatika didaktika, eesti keele õpetamine muu kodukeelega õpilastele ja lastele, eesti keeles õpetamine ja kaasav haridus. Järelkasvu baasi loomiseks kutsutakse ellu meisterõpetajate ja ülikoolide akadeemiliste töötajate koostöökogukonnad neljas fookusvaldkonnas ja õpetajahariduses rakendatakse uuenduslikku mikrokraadiõpet. Sihitud tulemuseks on akadeemiliste töötajate hulga kasv ja kvaliteedi paranemine fookusvaldkondades ning sellele tuginevalt saavad võimalikuks õpetajaks õppimise atraktiivsuse ja kvalifitseeritud õpetajate arvu suurenemine. Koostöös Tartu ja Tallinna Ülikooliga suurendatakse koolitus- ja arenguprogrammide abil koolijuhtide ja koolipidajate võimekust.

2024. aastal algas abiõpetajate kutsestandardi väljatöötamine ja kehtivate [õpetaja kutsestandardite](#) uuendamine.

3.2.4. Õppekava ja koolikorralduse arendustegevused

Üldhariduse riiklike õppekavade arendamisel ja toetamisel jõudis õppekavade ajakohastamise üks etapp lõpule 23.02.2023, kui Vabariigi Valitsus kinnitas muudatused. Sellest lähtuvalt võib väita, et lisaks sotsiaalainete valdkonna täiendustele on infokriitilise mõtlemise ja probleemilahendusoskusega seotud õpitulemusi kirjeldatud kõigis ainevaldkondades. Samuti on kõigis ainevaldkonnakavadades oluliselt rõhutatud positiivse vaimse ja sotsiaalse keskkonna olulisust.

Riikliku õppekava rakendamise toetamiseks on loodud veebikeskkond <https://projektid.edu.ee/site/okmv>. Ajakohastatud kehalise kasvatuse / liikumisõpetuse ainekavas on kõikides kooliastmetes läbivalt viis teemat, millest üks on „Vaimne ja kehaline tasakaal“. Õpilane omandab esmased teadmised ja oskused vaimse ja kehalise tasakaalu hoidmisest ning mõistab võimalusi korrastada enda vaimset ja kehalist seisundit.

Võrdsete võimaluste tagamiseks alus- ja põhihariduses on jätkatud kaasava hariduse põhimõtete rakendamist, sealhulgas on tagatud õppenõustamisteenuste kättesaadavus. Jätkatakse Rajaleidja võrgustiku kaudu õppenõustamisteenuste pakkumist ja arendamist. Meetme kogu eelarveline maht kuni aastani 2029 on 29,4 miljonit eurot.

Laste ja noorte vaimse ja füüsilise tervise probleemide ennetamiseks toetatakse tegevusi nii haridus- ja noorsootöösutustes kui ka neist väljaspool. Rakendatakse uut liikumisõpetuse põhimõtetest lähtuvat kehalise kasvatuse ainekava ja vaimset tervist toetavaid lahendusi.

Jätkatud on e-koolikoti arendamist, et leht oleks kasutajasõbralik. Lehele on lisatud uuendusena õppekirjanduse register.

3.3. Tervislik toit igal koolipäeval

Kohaliku omavalitsuse üksuse ülesanne on tagada oma halduspiirkonna munitsipaalharidusasutuste majanduslik teenindamine ja finantseerimine ning õpilaste õppetöö ajal toitlustamine. Riigieelarves nähakse ette toetus munitsipaal- ja erakoolis statsionaarses õppes põhi- ja keskharidust omandavate õpilaste koolilõuna kulude katmiseks. Koolilõuna toetus ühe õpilase kohta on kinnitatud Vabariigi Valitsuse poolt. Kehtiv koolilõuna toetuse määr on 1 euro õppepäevas, kokku 175 eurot aastas.

Koolilõuna toetuse kasutamise tingimused ja korra kehtestab valla- või linnavolikogu. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus ei kohusta kohalikke omavalitsusi ega teisi kooli pidajaid õpilastele tasuta koolilõunat tagama. Riigi üldhariduskoolides ja paljudes kohalikes omavalitsustes on koolilõuna õpilase jaoks tasuta. Lisaks riigieelarvelisele toetusele panustab ka kooli pidaja. Mitmes kohalikus omavalitsuses ja kõikides eraüldhariduskoolides on koolilõuna kulude katmisele kaasatud ka lapsevanemad. Toimetulekuraskustes peredele tagavad kõik kohalikud omavalitsused lapse jaoks tasuta koolilõuna.

Kutsehariduse statsionaarses õppes esmaõppe õppekavade järgi õppivate keskhariduseta õpilaste koolilõuna kulude katmiseks on riigieelarves ette nähtud toetus, mis lähtub samadest alustest nagu üldhariduskoolide puhul. Koolilõuna toetuse kasutamise tingimused ja korra kehtestab kooli pidaja.

Riigieelarveline toetus on aastatega kasvanud esialgselt 0,78 sendilt 1 eurole. Toetus oli esialgu mõeldud vaid põhikooliõpilastele, seda laiendati ka gümnaasiumiõpilastele.

Riigi üldhariduskoolidel oli 2023. aastal koolilõuna maksumus õpilase kohta 1,25 eurot (ilma km-ta) päevas, kutseõppeasutustel 1 euro päevas. Kohalike omavalitsuste keskmine koolitoidu (päeva) maksumus oli 2022. aastal saldoandmiku andmetel 1,64 eurot (sisaldab ka hommikuputru, pikapäevarühma, õpilaskodu toitlustamist).

Tabel 2. Koolilõuna toetus riigieelarvest

	2022 mln €	2023 mln €	2024 mln €
Riigi üldhariduskoolid	2,08	2,59	3,4
Riigi kutsekoolid	2,41	2,49	2,8
Eraüldhariduskoolid	1,79	1,90	2,0
KOV üldhariduskoolid	24,2	24,80	24,4
KOKKU	30,44	31,78	32,6

Mahetoidu pakkumise toetamiseks koolieelsetes lasteasutuses ja üldhariduskoolides on vahendid planeeritud Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi eelarves. Toetuse eelarve oli 2022. aastal 673 500 eurot ja 2023. aastal 1 200 000 eurot. Toetust võivad taotleda munitsipaal- ja eralasteaia pidajad ning munitsipaal-, riigi- ja erakooli pidajad. Toetuse määr ühe koolieelse lasteasutuse lapse kohta on 4,90 eurot ja ühe üldhariduskooli õpilase kohta 2,20 eurot ühes kalendrikuus.

Toitlustamise korraldamisel on kohustus järgida rahvatervise seaduse alusel kehtestatud tervisekaitsenõudeid. Nõuded koolitoidule ja toitlustamisele on kehtestatud [sotsiaalministri määrusega](#). Mahetoidu tootmist, märgistamist ja kontrolli reguleeritakse [komisjoni määruse](#) ja [mahepõllumajanduse seadusega](#).

Global School Feeding Survey 2021¹³ raporti kohaselt on Eesti üks koolitoitu enam panustavaid riike Euroopas ja maailmas nii riigieelarvest sihtotstarbelise toetusena kui ka kohaliku omavalitsuse panusena koolilõunaks, lisaks rakendatakse mahetoidu meetet, puujuurvilja meetet ja koolipiima meetet.

3.4. Tervishoid

Eestis on ravikindlustatud kõik kuni 19-aastased rahvastikuregistri järgi põhielukohaga Eestis elavad lapsed, kelle tervishoiuteenuste, sealhulgas hambaravi eest tasub Tervisekassa. Alates sündimise hetkest registreeritakse laps abi kättesaadavuse tagamiseks ema järgi perearsti nimistusse. Lastel on õigus saada regulaarseid tervisekontrolle ja -teenuseid, mis hõlmavad nii füüsilist läbivaatust kui ka arengu jälgimist rahvatervise seaduse §-s 5 sätestatud põhimõtte alusel, mille kohaselt on haiguste ennetamise vahendiks muu hulgas laste tervisliku arengu tagamiseks ja tervisehäirete varajaseks avastamiseks tehtav laste ennetav arstlik tervisekontroll. Selleks teevad lastearstid, perearstid, pereõed ja eriarstid koostööd. Jälgitakse lapse arengut, kasvu, kaalu, kuulmist, nägemist ja kõnet. Lisaks aidatakse kujundada lapse tervislikke toitumis- ja liikumisharjumusi ning nõustatakse kõigis terviseküsimustes.

¹³ [School meal programs around the world: Results from the 2021 Global Survey of School Meal Programs © | Health and Education Resource Centre \(unesco.org\)](#).

Nakkushaiguste ennetamiseks tehakse vaksineerimisi. Regulaarsete kontrollidega aidatakse kujundada lapse tervislikke toitumis- ja liikumisharjumusi ning nõustatakse peret.

Lapse tervise jälgimise aluseks on Eestis juba aastaid kasutusel terve lapse jälgimise juhend, mida uuendati viimati 2019. aastal ja osaliselt (silma kontrolli puudutavas) ka 2021. aastal. Selle juurde on koostatud ka lapse tervise jälgimise kontrollkaart¹⁴, mis hõlmab lapse tervise, sealhulgas vaimse tervise jälgimise tegevusi, vaksineerimisi ja soovitusi hambaravi külastamiseks. Samuti on kokku lepitud vanuserühmad ning pereõde, perearsti, ämmaemanda ja kooliõde jälgimise vastutus.

3.4.1. Vaimse tervise probleemidega laste toetamine

2023. aastal ametisse asunud Vabariigi Valitsus nägi oma tööplaanis ette ettepanekute väljatöötamist laste vaimse tervise parandamiseks. Sotsiaalministeerium otsustas täita ülesannet sektoriteüleselt, käsitledes laste vaimset tervist mõjutavaid tegureid laiemalt. Selleks kutsuti kokku töörühm kõikide ministeeriumite esindajatega, et laste ja noorte vaimse tervise teemad leiaksid jälgimist ja kajastust kõigis riigi poliitikavaldkondades. Töörühma peab 2024. aasta jooksul välja töötama ettepanekud muudatuste tegemiseks nii füüsilises kui sotsiaalses keskkonnas mistahes eluvaldkonnas ja tasandil.

Laste vaimse tervise olukorra paremaks mõistmiseks ja parandamiseks algas 2023. aastal ka suuremahuline uuring, mis valmib 2024. aasta lõpuks ning on aluseks edaspidisele regulaarsele laste vaimse tervise seirele.

Sotsiaal- ja tervisevaldkond on teinud ka viljakat koostööd Haridus- ja Teadusministeeriumiga, et muuta õpikeskkond laste arengut ja heaolu toetavamaks, koostöös on välja töötatud ja korraldatud laste vaimse tervise alaseid koolitusi, sealhulgas koolitused traumakogemusega laste paremaks toetamiseks koolis. Tervise Arengu Instituut arendab koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga õpetajate sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamise programmi alates 2022. aastast. Haridus- ja Noorteamet on Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel kohandamas Eesti koolides kasutamiseks tõenduspõhist vaimset tervist toetavat ja suitsiide ennetavat programmi YAM (*Youth Aware of Mental Health*). Programmi rakendamise ettevalmistamisel tehakse koostööd ka tervisevaldkonnaga. Praegu toimuvad programmi kasutust ettevalmistavad tegevused (nt koolituste ettevalmistamine jmt).

Parandatud on vaimse tervise abi ja füsioteraapia kättesaadavust tervishoiusüsteemis. 2023. aasta 1. oktoobril jõustus tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muudatus, millega kehtestati psühholoogilise ravi, füsioteraapia ja logopeedilise ravi iseseisva osutamise nõuded. Selle muudatusega on nimetatud teenuste osutajad võrdsustatud teiste tervishoiutöötajatega ning nad said seeläbi õiguse hakata edastama raviandmeid tervise infosüsteemi, mis soodustab spetsialistide omavahelist infovahetust ning tagab parema ravikvaliteedi ja järjepidevuse. Ühtlasi võimaldas selline muudatus alates 2023. aasta 1. oktoobrist Tervisekassal sõlmida

¹⁴ https://www.ravijuhend.ee/uploads/userifiles/Lapse_tervise/Kontrollkaart_A4.pdf.

teenusepakkujatega psühholoogilise ravi rahastamiseks otselepinguid. Inimestel tekis seeläbi perearsti saatekirja olemasolul võimalus pöörduda endale sobiva Tervisekassaga lepingus oleva praktilise poole ning ravi eest tasub Tervisekassa.

Lastele on vaimse tervise abi võimalusi püütud kättesaadavaks teha ka väljaspool tervishoiusüsteemi – koolide tugispetsialistid, Rajaleidja keskused üle Eesti, õppenõustamiskeskus Tallinnas ja Perepesad mitmes kohalikus omavalitsuses pakuvad psühholoogilist abi ja tuge. Sotsiaalkindlustusameti korraldamisel töötab Lasteabiliin 116 111, kus laps saab nii telefoni kui *chat*'i kaudu veebis anonüümselt oma muret kurta. Sotsiaalministeerium ja Tervisekassa on aastaid rahastanud ka Peaasjad MTÜ noortenõustamise teenuseid, sealhulgas Peahea nõustamist. Kolmandat aastat järjest toetab Sotsiaalministeerium taotlusvooru kaudu ka maavalitsuste vaimse tervise teenuseid ja tervisekeskustesse psühholoogide palkamist. Sellele kõigele lisanduvad veel era- ja mittetulundussektori ettevõtmised.

3.4.2. Erivajadusega ja puudega laste toetamine

2023. aastal valmistati ette rehabilitatsiooniteenuste reformi ning koostati sotsiaalhoolekande seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. Tegevus on osa erivajadusega laste tugiteenuste reformist ja selle eesmärkide täitmisest. Abisüsteemi lihtsus ja terviklikkus, abivajaduse varane märkamine ja tõhusa abi hea kättesaadavus parandavad perede võimalusi keskenduda abivajava lapse toetamisele ning aitavad ennetada hoolduskoormuse suurenemist, vähendades seejuures pikaajalist sõltumist sotsiaalteenustest ja -toetustest.

Muud erivajadusega laste tugisüsteemi reformi raames ellu viidud tegevused, mis toetavad erivajadusega ja puudega lapsi tervishoiu vaatest:

- 2023. aastal valmis „[Muutumatu seisundi diagnoosi alusel abivajaduse määramise ja tugiteenuste proaktiivse pakkumise analüüs](#)“. See on aluseks tervise-, sotsiaal- ja haridusvaldkonna vahelise automaatse andmevahetuse loomisele. IT-arenduste toel luuakse süsteem, kus lapsevanem ei pea enam ise erinevatest valdkondadest abi otsima, vaid riik ja kohalik tasand võtavad perega proaktiivselt ühendust ning pakuvad tuge ja teenuseid. Lähtutakse andmete ühekordse küsimise põhimõttest ning luuakse töölaud, kus kõigil osapooltel on juurdepääs enda tööks vajalikele andmetele.
- Vabariigi Valitsus otsustas 2023. aastal suurendada haruldaste haiguste ehk harvikaiguste ravi kättesaadavust, eraldades selleks riigieelarvest järgneva nelja aasta jooksul igal aastal 5 miljonit eurot. Vabariigi Valitsus toetab harvikaigustega lapsi järgneva nelja aasta jooksul kokku 20 mln euroga. Harvikaigustega laste raviks ja lapseas alanud ravi jätkamiseks jõuab toetus heategevusfondide kaudu abivajajateni.
- 2022. aastal valmistati ette muudatus, mis võimaldab kohalikel omavalitsustel saada andmeid laste kohta, kellele on taotletud puude raskusastet. 2023. aastal loodi automaatne andmevahetus, et kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajal tekiks õigus potentsiaalselt abivajavaid peresid proaktiivselt abistada, ennetades seeläbi abivajaduse süvenemist.
- 2022. aastal valmistati ette muudatus, mis võimaldab kohalikel omavalitsustel kasutada riigieelarvest eraldatavat toetust (toetusfondi vahendeid) senise raske ja sügava puudega

laste sihtrühma asemel kõigi suure hooldus- ja abivajadusega laste abistamiseks. Lisaks võimaldab muudatus kohalikel omavalitsustel kasutada toetust seniste sotsiaalteenuste (lapsehoid, tugiisik, sotsiaaltransport) asemel sellise toe osutamiseks, mis ennetab abivajaduse süvenemist ja aitab vähendada perekonna hoolduskoormust. Muudatus jõustus 2023. aasta jaanuaris.

- 2021. aastal lisati Tartu Ülikooli geneetikakeskuse ettepanekul harvikaiguste nimekirja veel kuus diagnoosi. See aitab peredel jõuda riigi pakutava sotsiaaltoetuseni ning ennetada abivajaduse süvenemist ja tüsistuste tekkimist, mis halvendaks oluliselt laste elukvaliteeti.

Puudega lastele kogu ühiskonnaelust osavõtmiseks ligipääsu tagamist toetab seadusandlik raamistik, praktilises elus on veel probleeme, mida võib tõenäoliselt põhjendada vähese teadlikkuse ja piiratud ressursidega. Positiivne on see, et ligipääsetavuse arendamine on aktiivselt eri asutuste päevakorras ja lõimitakse üha enamatesse valdkondadesse.

Eesti on üle võtnud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/882 toodete ja teenuste ligipääsetavusnõuete kohta. Sellega seoses on Riigikogu 30. mail 2022. a vastu võtnud toodete ja teenuste ligipääsetavuse seaduse, mille nõudeid kohaldatakse alates 2025. aasta 28. juunist turule lastavate toodete ja osutatavate teenuse suhtes. See puudutab näiteks e-lugereid, makseterminali, piletiautomaate, üldotstarbelisi arvuti riistvarasüsteeme ja selle operatsioonisüsteeme, mis omakorda mõjutab positiivselt laste ligipääsu inforuumile, õppele ja igapäevastele iseseisvatele tegevustele.

Avaliku teabe seadusesse on aastast 2018 üle võetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/2102, mille alusel peavad avaliku sektori veebilehed ja mobiilirakendused järgima Euroopa digiligipääsetavuse standardit EN 301 549. Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet avaldas 22. detsembril 2023. a raporti „Eesti avaliku sektori digiligipääsetavus 2023. aastal“. Selles välja toodud mittevastavuses nõuete protsent on põhjaliku seire käigus tuvastatud standardiga mittevastavuses olevate nõuete protsent kõigist domeeni testitud alamlehtedele/mitte-veebilistele dokumentidele kehtestatud kohustuslikest nõuetest. Kontrollitud lehtede mittevastavuses nõuete protsent varieerus vahemikus 13–19%, keskmine oli 16%. Veebide puhul, mis olid sattunud valimisse 2022. aastal ja uuesti 2023. aastal, oli mittevastavuses nõuete protsent vähenenud 1–8%. Regulaarne seire ja teavitustegevus aitavad ligipääsetavuse paranemisele kaasa. Ligipääsetavad veebilehed võimaldavad lastel leida kõikvõimalikku vajalikku ja huvitavat infot ning õppida, sotsialiseeruda ja saada teada neile mõeldud tegevustest ja abivõimalustest.

Ettevõtlus- ja infotehnoloogiaministri 29. mai 2018. a määrus nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele“ kehtestab tingimused ehitistele, kus osutatakse avalikkusele suunatud teenust, ja asulasisestele avalikult kasutatavatele teedele ja ehitistele, mis peavad olema puudega inimestele ligipääsetavad. Need tingimused kohalduvad muu hulgas sotsiaalelupindadele, haridusasutustele, terviseasutustele, kultuuriasutustele ja avalikule tänavaruumile, mistõttu mõjutab nende järgimine oluliselt laste ligipääsu ühiskonnaelust osavõtmisele. Järelevalvet teeb Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet, mille veebilehel on kõigile kättesaadavad juhendid ja enesekontrollilehed. Amet tegeleb järjepidevalt

teavitustööga. Kliimaministeerium tegeleb 2024. aastal selle määruse muutmisega. Avalikke teenuseid pakkuvate ehitiste ligipääsetavuse seis on ebaühtlane – on hästi ligipääsetavaid asutusi, kuid ka neid, kuhu erivajadusega inimesed üldse ligi ei pääse. Sellest tulenevalt võib tekkida olukord, kus laps reaalselt ei saa kodulähedases koolis käia, mis omakorda piirab erivajadusega laste perede elukohavalikuid ja võimalust oma kogukonnas tegutseda. Kui laps siiski hakkab käima ligipääsmatus koolis, tähendab see pidevat abivajadust, mis omakorda mõjutab pere hakkamasaamist ja väärikustunnet. Seega on selle määruse uuendamine ja laialdane rakendamine ning teadlikkuse kasv väga olulised.

Ligipääsetavuse osas toetub Eesti praegu suuresti Riigikantselei loodud ligipääsetavuse rakkerühma 2021. aasta lõppraportile, mis sisaldas suurt hulka soovitusi kõikide elanikkonnarühmade ja eri valdkondade ligipääsetavuse parandamiseks Eestis. Selle koostamisel arvestati muu hulgas 2020. aastal Sotsiaalministeeriumi tellitud, Rakendusliku Antropoloogia Keskuse koostatud laste ligipääsetavuse uuringuga. Selles jäi küll puudega laste ligipääsetavus eraldi uurimata, kuid see on siiski edasiminekuks laste ligipääsetavusele tähelepanu juhtimisel, mis on jõudnud ka ülikoolidesse. Eesti riik tegeleb jätkuvalt aktiivselt ligipääsetavuse rakkerühma soovitude elluviimisega. Kuna rakkerühm käsitles nii puudega inimeste kui ka laste ligipääsetavuse teemat ning need omakorda mõjutavad ka hoolduskoormusega inimesi, peaks kõikide nende soovitude elluviimine kokkuvõttes mõjuma lastele positiivselt. Aastal 2026 on plaanis kinnitada üleriigiline planeering „Eesti 2050“, milles samuti rõhutatakse ligipääsetavust, kaasavat disaini ja kogu elukaare arvestamise olulisust ruumiloomes. Eesti planeerimissüsteem on hierarhiline, mille abil liiguvad need põhimõtted kõikidesse alama taseme planeeringutesse, kui neid seal veel ei arvestata.

3.5. Tervislik toitumine

3.5.1. Tervislik toit haridusasutustes

Haridusasutustes tasakaalustatud toitumise edendamisel on tõhus terviklik lähenemisviis, mis hõlmab järgmisi komponente:

- õppekavade täiendamine, sealhulgas toitumis- ja aiandusalane haridus,
- haridustöötajate ja lastevanemate teadlikkuse suurendamine,
- tasakaalustatud toiduvaliku ja tervislike toitumisvalikute kättesaadavuse soodustamine.

Laste toiduvalikut mõjutab sageli lihtne juurdepääs pakutavale toidule, mille puhul võib välja tuua järgmised meetmed:

- Koolipuhvetis ja/või müügiautomaadis pakutatav toit – Tervise Arengu Insituut koostas 2019. aastal materjali „Juhend lasteasutuste puhvetites ja müügiautomaatides pakutava toidu kohta“, mille abil saab lastele müügikohtades tervist toetavaid valikuid pakkuda. Aastatel 2024 ja 2025 on plaanis juhendit kaasajastada ja laialdasemalt tutvustada.
- Toitlustus haridusasutustes – koolieelsete lasteasutuste ja koolide toitlustamist reguleerib sotsiaalministri 15. jaanuari 2008. a määrus nr 8, milles sätestatakse nõuded

pakutavale toidule ning toidu energia- ja toitainesisaldusele. Määrus on uuendamisel eelkõige lähtuvalt uuendatud toitumis- ja liikumissoovitustest. Määrus jõustub koos rahvatervishoiu seadusega 2025. aasta suvel.

- Spetsiaalsed programmid, mille raames pakutakse haridusasutustes tasuta puu- ja köögivilju – need programmid on näidanud positiivset mõju nii puu- ja köögiviljadega seotud hoiakutele kui ka nende tarbimise kasvule. Koolidel on võimalik saada toetust koolikava toetuse raames regionaalministri määruse alusel. Koolikava toetus hõlmab haridusasutustes puu- ja köögiviljade ning marjade pakkumise toetust, piima ja piimatoodete (maitsestatamata ja ilma lisanditeta kreeka jogurt, kohupiim ja kodujuust ning hapendatud piimatooteid) pakkumise toetust ja kaasnevate haridusmeetmete toetust.
- Mahetoidu pakkumine – alates 2022. aastast toetab Regionaal- ja Põllumajandusministeerium mahetoidu pakkumist koolieelse lasteasutuse lastele ja statsionaarses õppes õppivatele üldhariduskoolide 1.–12. klassi õpilastele.

COVID-19 pandeemia ajal oli paljudes kohalikes omavalitsustes tagatud kooli poolt toitlustamine ka distantsõppele saadetud lastele. Seda korraldati enamasti toidupakkidena ja vanema eelneva sooviavalduse alusel.

3.5.2. Kooliväline toiduabi

Toimetulekuraskustes inimestele on täiendavaks meetmeks toiduabi toetus, mille andmist korraldab Sotsiaalministeerium. Toetus jaguneb riiklikult ostetud toiduabiks ja annetatud toiduabiks. Alates 2023. aasta oktoobrist jagatakse riiklikult ostetud toiduabi koostöös Rimi poeketiga toidukaartidena.

Toiduabi saajate nimekiri koostatakse toimetulekutoetuse ja kohaliku omavalitsuse toetuste taotluste ja saajate alusel ning nende taotlemiseks peab inimene pöörduma oma elukohajärgse kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole. Toidukaarti ei taotleta eraldi, vaid see kaasneb nimetatud toetustega juhul, kui sotsiaaltöötaja on hinnanud, et see on vajalik.

Lisaks ostetud toiduabile jagatakse puudust kannatavatele inimestele ka annetatud toiduabi jooksvalt kogu aasta jooksul. Sihtrühma kuulub majanduslikult raskes olukorras olev füüsiline isik või leibkond (vanem/hooldaja ja samal pinnal elavad lapsed), kelle abivajaduse on välja selgitanud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja. Annetatud toiduabi on võimalik saada vastavalt abivajadusele 1–4 x kuus. Annetatud toiduabi on õigus saada abivajaduse hindamise kuul ja sellele järgneval kolmel kuul. Pikema abivajaduse korral hindab sotsiaaltöötaja olukorda uuesti. Lisaks osutatakse abivajajatele ka supiköögitenust. Supiköök on avatud kõigile, kellel on raskusi rahalise toimetuleku ja sellest tulenevalt ka toidukorra tagamisega.

Osad kohalikud omavalitsused korraldavad abivajajatele lastele toitlustust, sealhulgas sooja toitu ka koolivaheaegadel.

3.6. Sobiv eluase ja muud tegevusvaldkonnad Eesti lastegarantii tegevuskavast

Sotsiaalhoolekande seadusest (Riigikogu poolt vastu võetud 9. detsembril 2015) tulenevalt peab kohalik omavalitsus kindlustama eluruumi kasutamise isikule, kes ei ole sotsiaalmajanduslikult olukorrast tulenevalt võimeline enda ja oma perekonna vajadustele vastavat eluruumi tagama. Isikuid, kellel on puudest tingituna raskusi eluruumis liikumise, endaga toimetuleku või suhtlemisega, abistab kohaliku omavalitsuse üksus eluruumi kohandamisel või sobivama eluruumi saamisel. Eluruumi kasutamise võimaluse kindlustamisel tuleb lähtuda põhimõttest, et puudega isik saaks võimalikult kaua elada koduses keskkonnas. Isikule kasutada antud eluruum peab vastama ehitusseadustiku § 11 lõike 4 alusel kehtestatud eluruumile esitatavatele nõuetele, isiku ja tema perekonna põhjendatud vajadustele ja perekonna suurusele. Kokkuvõttes tähendab see seda, et kohalik omavalitsus peab aitama eluruumid vajaduse korral ligipääsetavaks muuta ning selle käigus ei tohi piirata inimese vabadust elukohta valida.

Alljärgnevalt on välja toodud Eesti lastegarantii tegevuskava meetmed, mille eesmärk on ennetada abivajadust ja toetada abivajavaid sihtrühmi. Osad meetmetest aitavad maandada riske, mis on seotud sobiva eluaseme leidmisega.

3.6.1. Perede majanduslikku toimetulekut ning töö ja pereelu ühitamist toetav sotsiaalkaitsesüsteem

Toetused suurendavad vanemate kindlustunnet ja aitavad peredel paremini toime tulla, kuid laste vaesust mõjutavad peamiselt vanemate tööturustaatus ja leibkonna koosseis. Suurem vaesusrisk esineb peredes, kus ülalpidajaid on võrreldes ülalpeetavatega vähem, näiteks üksikvanemaga ja lasterikastes peredes.

Absoluutne vaesus näitab kui suur osa ühiskonnast ei suuda ennast ära elatada. Absoluutse vaesuse määr kuni 18-aastaste laste seas tõusis 1,3%-lt 2021. aastal 4%-le 2022. aastal ja tööealiste elanike seas 1,9%-lt 2021. aastal 4,1%-le 2022. aastal. Lastega leibkondadest suurenes kõige enam absoluutne vaesus ühe vanemaga leibkondades: 4,2%-lt 2021. aastal 12,7%-le 2022. aastal, kuid ka kolme või enama sõltuva lapsega paaride leibkondades: 1,9%-lt 2020. aastal 4,3%-le 2022. aastal. Absoluutses vaesuses olevate perede osakaalu suurenemine oli tingitud elukalliduse tõusust.

Vanemahüvitise eesmärk on toetada töö ja pereelu ühitamist, pakkudes lapsevanematele asendussissetulekut alla kolmeaastase lapse kasvatamise ajal. Ema vanemahüvitis ja isa vanemahüvitis on vanemate individuaalõigus. Jagatav vanemahüvitis on vanemate vahel jagatud õigus, võimaldades neil ise otsustada, kumb vanem hakkab hüvitist saama, ja seda paindlikult jagada. Viimane vanemahüvitise reform muutis vanemahüvitise jagamise veelgi paindlikumaks ja vanemahüvitise saamise ajal töötamise kuist brutotulu määra tõsteti.

Süsteemi suurem paindlikkus on kasvatanud isade osakaalu vanemahüvitise saajate seas. 2023. aasta septembri lõpu seisuga sai vanemahüvitist 2817 isa ehk 17,4% kõigist vanemahüvitise saajatest. 2017. aasta 31. jaanuari seisuga sai vanemahüvitist 1509 isa ehk 8% kõigist vanemahüvitise saajatest. Isade arv ja osakaal vanemahüvitise saajate seas on kahekordistunud.

2018. aasta 1. märtsi seadusemuudatus on hüvitise saamisega samal ajal töötavate lapsevanemate osakaalu enam kui kahekordistanud. Enne seadusemuudatust teenis töist tulu kalendrikuus umbes kümnendik hüvitise saajatest. Alates märtsist 2018 on töise tulu saajate osakaal kasvanud, moodustades kõikidest vanemahüvitise saajatest 2023. aasta septembris 24%.

Meeste tööhõive tase ei näi lapse vanusest oluliselt mõjutatud olevat, kuid naiste puhul on see tegur oluline. 2018. ja 2022. aasta võrdluses on 0–2-aastaste lastega naiste hõivemäär kasvanud 44%-lt 66%-ni. Hõivelõhe meestega on nende aastate võrdluses vähenenud 44%-lt 28%-ni.

Erinevate peremudelite hulgas on enim haavatav sihtrühm ühe vanemaga pered. Selleks et ennetada ja vähendada vaesusriski ühe vanemaga peredes on käivitunud isakande sekkumisuuring, mille raames töötatakse välja meetmed, mis aitavad vähendada isa (teise vanema) kandeta laste arvu. Selle tulemusena tagatakse lastele, kelle teine vanem on elus ja teada, majanduslik ja emotsionaalne tugi ning turvatunne.

Tõstetud on ühe vanemaga peredele mõeldud toetusi. 2023. aasta 1. jaanuarist tõusis üksikvanema lapse toetus 19.18 eurolt 80 eurole, 2024. aasta 1. jaanuarist tõusis elatisabi 100 eurolt 200 eurole.

Järgmise sammuna on plaan tuua lastega peredele mõeldud toitjakaotuspension üle perehüvitiste seadusesse. Kui praegu makstav toitjakaotuspension suurus sõltub surnud vanema vanaduspensionist ja varieerub väga suures ulatuses (8 euro ja 2000 euro vahel) ega paku kõikidele toitja kaotanud lastele piisaval määral majanduslikku tuge, siis plaanitava muudatuse järel 2026. aastal hakkavad kõik toitja kaotanud lapsed saama ühetaolist indekseeritavat toetust, mis katab vähemalt poole lapse ülalpidamiskulust.

Vanemluse toetamisel mängib olulist rolli riikliku perelepitussüsteemi käivitumine 2022. aasta 1. septembril. Selle aja jooksul on perelepitaja abil sõlmitud 225 vanemluskokkulepet. Teenust saanud perede arv (üle 700 pere) on algselt prognoositust oluliselt suurem. See näitab teenuse vajalikkust, et säästa peresid pikkadest kohtuvaidlustest, kus kõige suuremaks kannatajaks on enamasti lapsed.

Eestis on praegu 34 lepingulist perelepitajat, kes pakuvad teenust Eesti kõigis piirkondades. 2024. aastal alustatakse perelepitusteenuse mõjuanalüüsi tegemist, et selgitada välja kahe esimese tegevusaasta tulemuste põhjal teenuse edasiseks arendamiseks ja täiendamiseks vajalikud sammud.

3.6.2. Vanemaharidus ja vanemlust toetavate teenuste pakkumine ja arendamine

Tervise Arengu Instituut tegeleb perede ja vanemahariduse valdkonna arendustegevustega. Lapsevanematele pakutakse tõendus põhise vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ koolitusi, mis hõlmavad 2–8-aastaste laste vanematele mõeldud põhiprogrammi (*Parent Basic Preschool*) ja 4–12-aastaste laste vanematele mõeldud jätkuprogrammi (*Advanced Parent*). Programmi eesmärk on arendada vanemate vanemlikke oskusi, et ennetada ja vähendada laste väärkohtlemist ja vaimse tervise probleeme. Tervise Arengu Instituut toetab kohalikke omavalitsusi koolituste läbiviimise kulude katmisel. 2023. aasta alguseks on vanemlusprogrammi rakendanud 79 kohalikust omavalitsusest 74, kellest enamik rakendab programmi vähemalt üks kord aastas. Programmi viivad ellu 124 grupijuhti, kes on saanud vanemlusprogrammi väljaõppe. Teavitustöö vanemaharidusest ja positiivset vanemlust järgivatest kasvatusmeetoditest on jätkuv protsess, et suurendada lapsevanemate teadlikkust lapsevanema rollist ja oskusi positiivse vanemluse kasvatusmeetodite kasutamisel.

Sotsiaalministeeriumi strateegilised partnerid viivad aastatel 2022–2024 ellu tegevusi, mis on suunatud laste kasvatamisele, lastega perede väärtustamisele ning vanemluse ja peresuhte toetamisele. Nende tegevuste raames suurendatakse vanemahariduse koolitajate arvu ja testitakse tasakaalukama vanemluse grupitöö mudelit, mille eesmärk on toetada traumeeritud vanemaid ja ennetada vanema lapseeast tuleneva traumatisatsiooni kahjulike mõjude ülekandumist järgmistele põlvkondadele.

Euroopa Liidu struktuurifondide vahenditest toetatakse aastatel 2021–2027 täiendavalt vanemlike oskuste arendamist ja toetamist ning laste riskikäitumise ennetamist. Fookusesse on võetud lapseootel ja lapse saanud perede toetamine ning suurendatakse lapsevanemate teadlikkust vanema rollist laste arengu toetamisel esimestel eluaastatel. Oluliseks tegevuseks on igas eas (0–13-aastaste) laste vanematele mõeldud vanemaharidust toetavate ennetustegevuste arendamine ja üle-eestilise kättesaadavuse parandamine, muu hulgas pööratakse rohkem tähelepanu isade teadlikkuse parandamisele ja nende osaluse suurendamisele vanemaharidusprogrammides.

Aastatel 2023–2027 toetatakse Euroopa Liidu struktuurifondide vahenditest kohalikes omavalitsustes pereteenuste loomist ja arendamist. Eesmärk on luua ja arendada ennetus- ja peretöökeskusi, suurendades seeläbi kohalike omavalitsuste poolt peredele pakutavate teenuste arvu ja nende kättesaadavust. Sihtrühm on 0–7-aastaste lastega pered. Tegevuste arendamisel juhindutakse Sihtasutuse Lapse Heaolu Arengukeskus (LaHe) loodud tegevusmudelid. LaHe on välja töötanud ja 2022. aastal testinud ennetus- ja peretöökeskuse tegevusmudelit nimega Perepesa. Perepesa eesmärk on pakkuda süsteemset lahendust, kuidas toetada kohalikke omavalitsusi lastele ja peredele mõeldud teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamisel ning peredega tehtava ennetustöö tulemuslikkuse suurendamisel. Aastaks 2027 on Eestis välja arendatud 18 Perepesa.

Lapse Heaolu Arengukeskus viis ajavahemikus september 2021 kuni august 2023 Norra toetusel ellu projekti „Ämmaemanda koduviisiidid esimestel eluaastatel“. Projekti käigus töötati välja tegevusmudel, mis hindab ja leevendab lapseootel ja lapse saanud pere heaolu mõjutavaid riske ämmaemanda sünnitusjärgsete koduviitide kaudu. Ajavahemikus mai 2022 kuni märts 2023 tegid ämmaemandad koduviitide mudeli pilootprojekti raames kodukülastuse 330 perele. Veidi üle kolmandiku peredest vajas ka korduvat koduviiti. Ämmaemand aitab peredel kohaneda lapse sünniga kaasneva elumuutusega ja saab varakult märgata, kui perel on vaja lisatuge. Pilootprojekt oli edukas ja Sotsiaalministeerium kavatses ämmaemanda koduviitide teenuse edendamise jätkata.

3.6.3. Abivajavatele lastele tõhusa ja eesmärgipärase abi tagamine valdkondadeüleises koostöös

Abivajavate laste toetamisel valmistati 2022. aastal ette muudatus, mis võimaldab kohalikel omavalitsustel saada andmeid laste kohta, kellele on taotletud puude raskusastet. 2023. aastal loodi automaatne andmevahetus, et kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajal tekiks õigus potentsiaalselt abivajavaid peresid proaktiivselt abistada, ennetades seeläbi abivajaduse süvenemist.

Sama aastal valmistati ette ka muudatus, mis võimaldab kohalikel omavalitsustel riigieelarvest eraldatavat toetust (toetusfondi vahendeid) kasutada senise raske ja sügava puudega laste sihtrühma asemel kõigi suure hooldus- ja abivajadusega laste abistamiseks. Lisaks loodi kohalikele omavalitsustele õigus kasutada toetust seniste sotsiaalteenuste (lapsehoid, tugiisik, sotsiaaltransport) asemel sellise toe osutamiseks, mis ennetab abivajaduse süvenemist ja aitab vähendada perekonna hoolduskoormust. Muudatus jõustus 2023. aasta jaanuaris.

2023. aastal valmis lastekaitseaduse muutmise seaduse eelnõu [väljatöötamiskavatsus](#), mis seadis eesmärgiks ennetuse, valdkondadeülese koostöö ja abi ning lastekaitseüsteemi ja selle kvaliteedi arendamise. Eesmärkide saavutamiseks on vaja teha nii regulatiivseid muudatusi kui ka toetada praktika kujundamist. Õigusloome muudatused viiakse ellu kahes etapis, millest esimene muudatuste pakett esitatakse Vabariigi Valitsusele 2024. aasta aprillikuus. Selle muudatusega tõstetakse esile lastega töötavate spetsialistide rolli abivajavate laste märkamisel, luuakse n-ö kõrgendatud teavitamiskohustuse regulatsioon ning täpsustatakse sellega kaasneva andmevahetuse ja andmekaitse põhimõtteid. Järgmised muudatused valmistatakse ette 2024. aastal ning need esitatakse Vabariigi Valitsusele 2025. aastal. Lisaks praktilistele muudatustele testitakse alates 2024. aasta lõpust lapse ja perekeskset juhtumikorraldusmudelit, et eduka katsetuse korral toetada ühetaolise mudeli rakendamist edaspidi juba üle riigi. Esimese sammuna valmib juhtumikorraldusmudelite võrdlev analüüs 2024. aasta suvel, millest lähtuvalt tehakse edasine mudeli valik. Lastekaitsetöö tõhustamiseks ja kvaliteedi tagamiseks uuendatakse lastekaitsetöös kasutatavat IT-keskkonda, kus põhitegevused on planeeritud alates 2025. aastast. Lastekaitsetöötajate baashariduse ja riiklikku täienduskoolituse uuendamise protsess algab 2024. aasta keskpaigas.

3.6.4. Asendushooldus ja perepõhine asendushooldus

Perepõhise asendushoolduse osakaal oli 2022. aastal 67%. Kuigi see jäi tegevuskavas eeldatavast ühe protsendipunkti võrra madalamaks, viidi ellu mitmeid tegevusi teenuste kvaliteedi parandamiseks ja perepõhise hoolduse edendamiseks.

2023. aastal valmis sotsiaalhoolekande seaduse ja teiste seaduste eelnõu väljatöötamiskavatsus perepõhise asendushoolduse edendamiseks. Peamised ettepanekud puudutasid kasuperede tugiteenuste süsteemi reguleerimist, kutseliste hooldusperede regulatsiooni loomist, eestkosteperede suuremat toetamist ja lapsendatute identiteediõiguse tagamist. Regulaatiivsed muudatused valmivad mitmes etapis Sotsiaalministeeriumi ja Justiitsministeeriumi koostöös. Esimese muudatusena jõuab Vabariigi Valitsusse kasuperede tugiteenuste süsteemi loomine 2024. aasta aprillis. Muudatuse tegi võimalikuks riigieelarvest 1,5 miljoni euro eraldamine, mis võimaldas alates 2024. aastast viia teenuste pakkumine riigieelarvesse senise projektipõhise tegevuse asemel.

Alates 2023. aastast viidi asendushoolduse riiklike koolituste pakkumine Tervise Arengu Instituudist üle Sotsiaalkindlustusametisse ning suurendati oluliselt riigieelarvelisi vahendeid koolituste läbiviimiseks. See võimaldas varem ESFi vahendite toel toimunud töötajate ettevalmistuse ja täienduskoolitused viia täiemahuliselt riigieelarvesse. Koolitustest pakuti nii töös ettevalmistavalt nõutud koolitust kui ka täienduskoolitusi, muu hulgas pöörati olulist tähelepanu töötajate traumapädevuse arendamisele.

ESFi vahendite toel jätkati kriisihoidusperede ja kutseliste erihoidusperede teenuse arendamist ja pakkumist. Sellise valmisoleku ja sobivusega peresid on raske leida. Teenuse regulatiivne lahendus on plaanis ette valmistada 2024. aastal.

Olulisel määral on panustatud teavitustegevustesse, et normaliseerida perepõhist asendushooldust ja tõmmata ligi uusi hooldusperesid. Valminud on hulgaliselt materjale, mis on suures osas koondatud kasuperede temaatikat käsitlevale [veebilehele](#). Muu hulgas on kahel järjestikusel aastal rahvusringhäälingu telekanalites ilmunud eesti ja vene keeles saatesari „Koduteel“, mis on tutvustanud nii asutusepõhise kui ka perepõhise hoolduse võimalusi.

Alates 2024. aastast muutus asendushooldusteenu rahastamisskeem ning riik toetab kohalikke omavalitsusi varasema toetusfondipõhise skeemi asemel tulubaasi ja tasandusfondi kaudu. Muudatus annab kohalikele omavalitsustele suurema paindlikkuse riigi poolt eraldatud vahendite kasutamisel, sealhulgas näiteks perekonnast eraldamise ennetusse panustamiseks.

Aastatel 2023 ja 2024 valmisid nii asutusepõhise teenuse osutajate kui ka hooldusperede kohta kompetentsimudelid¹⁵, mis toetavad teenuse kvaliteedi paranemist. Samuti valmis kompetentsimudel asutusepõhise teenuse juhtidele. Mudelid on soovituslikud ning nende ellurakendamiseks on Sotsiaalkindlustusamet korraldanud koolitus- ja seminaripäevi.

¹⁵ Eesti keeles on mudelid ja neid tutvustavad videod leitavad: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/asendushoolduse-ja-jarelhoolduse-korraldamine>.

3.6.5. Väärkoheldud lastele sujuva teekonna loomine abivajaduse märkamisest abini

2022. aastal jõustusid lastekaitseaduse muudatused, mis sätestasid lastemaja (*Barnahus*) teenuse osutamise Eestis. Samuti loodi kohalikele omavalitsustele kohustus kaasata lastemaja, kui tegemist on seksuaalse väärkohtlemise või selle kahtlusega. Lastemaja on riigi teenus, et toetada seksuaalselt väärkoheldud lapsi ja kahjuliku seksuaalkäitumisega lapsi. Lastemaja teenuse mudelit on rakendatud Eestis alates 2017. aastast ning see on parandanud ohvritega töötavate spetsialistide koostööd ja aidanud kaasa väärkohtlemise ennetusalaste tegevuste elluviimisele. 2022. aastal avati Eestis neljas lastemaja, millega jõudis lõpule lastemajade laienemise esimene ring.

2024. aasta kevadel valmis seaduseelnõu, milles rõhutatakse peamiste lastega töötavate spetsialistide (sh õpetajad, tervishoiutöötajad, treenerid, huvihariduse spetsialistid jne) kohustust teavitada lastekaitset abivajavast lapsest. Teatamisel tuleb spetsialistil edastada ka teadaolevad andmed lapse abivajaduse kohta. Seaduseelnõuga reguleeritakse ka laiemalt isikuandmete töötlemist lastekaitsetöös. Muudatused on planeeritud jõustuma 2025. aastal ning selleks ajaks loetakse spetsialistidele ka abistavad tööriistad (vormid, juhendid, e-koolitus) lapse abivajaduse märkamiseks ja sellest teavitamiseks. Need meetmed aitavad kaasa abivajavast lapsest, sealhulgas väärkoheldud lapsest teatamise lihtsustamisele ja kiiremale infovahetusele eri valdkondade vahel. Samuti aitavad need suurendada lastega töötavate spetsialistide teadlikkust lastevastastest vägivallast ja parandada selliste laste märkamist.

Sotsiaalkindlustusamet alustab 2024. aastal e-õppematerjalide väljatöötamist lastekaitsetöötajatele ja lastega töötavatele spetsialistidele, mis annavad neile teadmisi ja oskusi mõista ja märgata perevägivalla, sealhulgas kaudse ja vaimse vägivalla mõju lapsele, et toetada laste abivajaduse õigeaegset märkamist ja abini jõudmist.

Perevägivalla juhtumite puhul on naistel koos lastega võimalik abi saada naiste tugikeskustest. Igas Eesti maakonnas asub üks tugikeskus, lisaks asub Tallinnas täiendavalt kaks ema-lapse turvakodu. Lisaks turvalisele majutusele pakutakse tugikeskustes nii esmast psühhosotsiaalset abi, nõustamist, psühholoogilist nõustamist või psühhoteraapiat ja juriidilist nõustamist. Kui sellisesse keskusesse jõuab ema koos lastega, on nõutav võtta ühendust lastekaitsetöötajaga lapse abivajaduse hindamiseks ja toetamiseks.

3.6.6. Riskioludes noorte toetamine

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ja Haridus- ja Teadusministeeriumi koordineeritava „Noortegarantii tugevdamise riigisisene tegevuskava perioodiks 2022–2027“ kaudu soovitakse pakutavate tegevustega vähendada noorte üldist tõrjutusriski ja ennetada nende tööturult ja/või haridussüsteemist väljalangemist ning NEET-olukorda sattumisel tagada võimalikult kiire ja sujuv naasmine haridussüsteemi või tööturule. Tegevuskava keskendub kahele tegevussuunale: NEET-olukorda sattunud noori toetavad tegevused, mis aitavad individuaalse lähenemise abil noort toetada ja teda ühiskonda tagasi tuua, ja NEET-olukorda

sattumist ennetavad tegevused, mis on mõeldud universaalselt kõigile noortele. Erilist tähelepanu pööratakse tõrjutusriskis noortele, kelle puhul on suurem tõenäosus katkestada õpingud või kogeda tõrjutust tööturul.

Vastavalt lastegarantii tegevuskavas planeeritule kinnitas Haridus- ja Teadusministeerium 2023. aastal toetuse andmise tingimused „Noorsootöö meetmed noorte tööturule sisenemise toetamiseks ja NEET-staatuses noortele tugimeetmete pakkumiseks“. Samuti tehti ettevalmistavaid tegevusi NEET-olukorras olevate noorte tegevussuuna käivitamiseks.

Tegevusega toetatakse mobiilse noorsootöö rakendamist piirkondades, kus NEET-olukorras olevate ja töötute noorte arv/osakaal on suurem, ning nendes piirkondades tagatakse noorsootöö võimalusi kasutades, sealhulgas noore vabatahtlikus tegevuses osalemist toetades, tugi sihtrühma kuuluvatele noortele. Põhiharidusega ja madalama haridustasemega noorte puhul on tugitegevuste fookuses noorte haridustee jätkamise toetamine.

Mobiilset noorsootööd tegevate ja NEET-staatuses ja NEET-staatuse riskis olevate noortega töötavate spetsialistide ettevalmistuse ja pädevuse toetamiseks töötatakse välja ja viiakse ellu arenguprogramme, mis lähtuvad sihtrühma kuuluvate noortega töötavate spetsialistide töö spetsiifikast, töökeskkonnast ja arenguvajadustest.

Planeeritakse vajalikke tugi- ja arendustegevusi, et toetada tegevuse edukat elluviimist, arendamist ja jätkusuutlikkust. Muu hulgas toetatakse noorsootöö korraldajaid, noortekeskusi ja noorsootöö organisatsioone tegevuste planeerimisel, rakendamisel ja tulemuslikkuse hindamisel. Seiratakse ja analüüsitakse tegevuse elluviimist ning planeeritakse vajalikud arendustegevused. Korraldatakse vajalike materjalide, näiteks käsiraamatute, tugi- ja juhendmaterjalide väljatöötamine ja kättesaadavus, analüüside valmimine ning koolitus- ja teavitustegevused.

2016. aastast toimib noortegarantii tugisüsteem, mis võimaldab Eesti kohalikel omavalitsustel kaks korda aastas saada infot 16–18(26)-aastaste abivajavate laste ja noorte kohta, kes ei õpi ega tööta ja võivad vajada lisatuge. Saadud info alusel saab kohalik omavalitsus proaktiivselt tuge pakkuda. Noortegarantii tugisüsteem on alates 2022. aastast osa noortegarantii Eesti tegevuskavast. Käivitatud on 13. seire.

Noortegarantii tegevuskava kaudu tagatakse spetsiifiline juhtumikorraldus mitmes tegevussuunas, kus vastavalt valdkonnale pakutakse noortekeskset tuge. Proaktiivse juhtumikorralduse lähenemise alusel hinnatakse esmalt lapse/noore abivajadust ja toetatakse teda vajaduse korral võrgustikutöö põhimõtteid rakendades. Baasvajaduste tagamiseks toimub koostöö kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonnaga.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium suunab perioodil 2023–2029 üle-eestilise noortegarantii tugisüsteemi ja juhtumikorralduslikuks arendustööks 12 miljonit eurot. Käimasoleva perioodi arendustöö aluseks on riiklik koosloomeline protsess, mille alusel valmis kohalike omavalitsuste tarbeks NEET-olukorras ja -riskis noorte teenuste ja koostöömudel.

Loodud raamistik võimaldab ühtlustada arusaamasid laste ja noorteni jõudmisel ja nende toetamisel.

4. NÄITAJAD

Euroopa Liidu sotsiaalkaitsekomitee näitajate alltöörühm (*Indicators Sub-Group*) töötas välja ja leppis 2023. aasta novembris kokku esialgse näitajate raamistiku¹⁶ lastegarantii tegevuste hindamiseks. Eesti lastegarantii tegevuskava meetmete eesmärkide täitmise jälgimiseks seati esialgsed mõõdikud koos algtaseme ja sihttasemetega tegevuskava koostades. Tänaeks on seatud mõõdikud uuendatud ja ühtlustatud.

Eesti lastegarantii tegevuskava mõõdikud ühtivad riiklike valdkondlike arengukavade mõõdikutega (2022. aastal uuendati heaolu arengukava 2023–2030, mille käigus kohandati ka mõõdikuid olukorra hindamiseks) ja on kooskõlas lastegarantii ELi tegevuskava raames jälgitavate näitajatega. Eesti lastegarantii tegevuskava täitmist ja selle mõju hinnatakse ka sisuliselt (ptk 3), kaasates selleks lisaks seatud tegevuskava mõõdikutele muid seonduvaid lisaandmeid sihtrühma ja nende olukorra kohta.

Alljärgnevalt on esitatud Eesti lastegarantii tegevuskava mõõdikud ja vastavad näitajad, sealhulgas algtasemed, viimatised teadaolevad andmed ja seatud sihttase aastaks 2025.

Tabel 3. Eesti tegevuskava mõõdikud tegevusalade kaupa

Teema/sihtrühm/mõõdik	Algtase tegevuskavas	2022. aasta tase	2023. aasta tase	Sihttase 2025
1. Vanemaharidust ja vanemlust toetavate teenuste pakkumine ja arendamine Sihtrühm: sihtrühmadeülene meede				
Lapsevanemad, kes tunnevad, et vajaksid nõu ja abi, ent ei tea, kuhu või kelle poole pöörduda või ei söanda kellegi poole pöörduda <i>Allikas: Laste õiguste ja vanemluse uuring, Sotsiaalministeerium. Praxis</i>	53% (2018. a)	Järgmine uuring on plaanis teha 2024. aasta 1	Järgmine uuring on plaanis teha 2024. aasta 1	Langeb
Laste kehalise karistamise aktsepteerimine vanemate poolt <i>Allikas: Laste õiguste ja vanemluse uuring, Sotsiaalministeerium. Praxis</i>	42% (2018. a)	Järgmine uuring on plaanis teha 2024. aasta 1	Järgmine uuring on plaanis teha 2024. aasta 1	Langeb

¹⁶ Dokument on allalaaditav siin: [Monitoring and benchmarking frameworks - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eip/monitoring-and-benchmarking-frameworks-employment-social-affairs-inclusion).

Teema/sihtrühm/mõõdik	Algtase tegevuskavas	2022. aasta tase	2023. aasta tase	Sihttase 2025
2. Perede majanduslikku toimetulekut ning töö ja pereelu ühitamist toetav sotsiaalkaitsesüsteem¹⁷ Sihtrühm: sihtrühmadeülene				
Laste absoluutse vaesuse määr Allikas: Statistikaamet, Eesti sotsiaaluuring	2,7% (2020)	4% (2022)	Andmeid veel pole	≤ 2,7%
0–2-aastaste lastega 25–49-aastaste meeste ja naiste hõivelõhe Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring	44,3 pp (2020)	28,4 pp (2022)	Andmeid veel pole	Langeb
3. Abivajavatele lastele tõhusa ja eesmärgipärase abi tagamine valdkondadeüleses koostöös Sihtrühm: sihtrühmadeülene meede				
Hädaohus ja väärkoheldud lastega seotud pöördumiste arv <i>Allikas: Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister</i>	569 (2020. a)	718 (2022. a)	498 (2023. a esialgsed andmed)	Langeb
Perest eraldatud laste osakaal 0–17-aastastest lastest <i>Allikas: Sotsiaalministeerium, Statistikaamet</i>	0,11% (2020. a)	0,12% (2022. a)	Andmeid veel pole	Langeb
4. Õpivõimalused ja hariduse korraldus Sihtrühm: sihtrühmadeülene meede				
3-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal, kes on käinud koolieelses lasteasutuses <i>Allikas: EHIS</i>	91,6% (2020)	91,6% (2022)	Indikaatori 2023. a tase ei ole veel välja arvatud, uueneb veebruari lõpuks	95%

¹⁷ Mõõdikud erinevad 2022. aastal esitatud Eesti tegevuskava vastavatest mõõdikutest, sest tegevuskava esitamisel olid mõõdikud väljatöötamisel ning need on vastavaks muudetud lõplike Sotsiaalministeeriumi heaolu arengukava mõõdikutega, mille Vabariigi Valitsus kinnitas 23. veebruaril 2023.

Teema/sihtrühm/mõõdik	Algtase tegevuskavas	2022. aasta tase	2023. aasta tase	Sihttase 2025
Põhikoolist väljalangejate määr statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%): kokku/poisid/tüdrukud <i>Allikas: EHIS</i>	0,2/0,3/0,1 (2020)	0,3/0,4/0,2 (2022)	Indikaatori 2023. a tase ei ole veel välja arvatud, uueneb veebruari lõpuks	Hoida taset
Õppetöölt väljalangejate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%) <i>Allikas: EHIS</i>	9,4 (2020)	10,7 (2022)	Indikaatori 2023. a tase ei ole veel välja arvatud, uueneb veebruari lõpuks	< 11
5. Noortevaldkond Sihtrühma: sihtrühmadeülene meede				
Kohalike omavalitsuste osakaal (%), kus noorsootöö teenused on vähemalt „edasijõudnu“ tasemel <i>Allikas: minuomavalitsus.ee</i>	59 ¹⁸ (2019)	39,2 ¹⁹ (2022)	Andmed ei ole veel uuendatud, indikaatori 2023. a tase selgub suvel 2024	
6. Õpetajate järelkasv ja areng, õpikäsitus ja -keskkonnad Sihtrühm: sihtrühmadeülene meede				
Õpilaste osakaal, keda ei ole viimase kahe nädala jooksul korduvalt kiusatud (%)				
4. klass	67,8	63,5	60,9	Tõuseb
8. klass	74,2	76,7	69,8	Tõuseb
11. klass	89,1	90	88,1	Tõuseb
Kutseõppeasutuses õppijad	- (2020. aasta andmed)	87,8 (2022)	86 (2023)	-

¹⁸ Algtaseme osas on andmed võrreldes esitatuga täpsustunud, st 50-lt 59-le.

¹⁹ Muutunud on kohalike omavalitsuste noorsootöö teenuste hindamiskriteeriumid ja nendele vastavad tasemed. Ei saa väita, et oleks toimunud teenuste kvaliteedi sisuline halvenemine.

Teema/sihtrühm/mõõdik	Algtase tegevuskavas	2022. aasta tase	2023. aasta tase	Sihttase 2025
Alushariduse õpetajate osakaal, kes nõustuvad, et lasteaid ja erinevad lasteaiavälised spetsialistid, sh arstid, tugi- ja lastekaitse spetsialistid ning politseinikud, teevad erivajadusega laste toetamisel head koostööd <i>Allikas: Rahulolu-uuring</i>	59,2	-	Järgmine mõõtmise toimub 2024 aprillimaik, andmed saame suvel	Tõuseb
Üldhariduskoolide õpetajate osakaal, kes leiavad, et kool ja erinevad koolivälised spetsialistid sh politseinikud, nõustajad, arstid, psühholoogid, noorsootöötajad jt teevad hariduslike erivajadusega laste toetamisel head koostööd <i>Allikas: Rahulolu-uuring</i>	65,3	-	Järgmine mõõtmise toimub 2024 veebruarimärtsis, andmed saame aprilli lõpuks	Tõuseb
Eesti laste ja noorte osalemine kultuuris <i>Allikas: Kultuuriministeeriumi uuring</i>	Algtase selgitatakse 2023 uuringuga			Tõuseb
7. Erivajadusega ja puudega laste toetamine Sihtrühm: erivajadusega ja puudega lapsed				
Nende puudega laste vanemate või peamiste hooldajate osakaal, kes ütlevad, et pole saanud kasutada üldse või piisavalt sotsiaalteenust või sotsiaalteenuseid, kuid vajaksid neid oma puudega lapse jaoks või vajaksid enam ²⁰ <i>Allikas: Puuetega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring</i>	30% (2017. a)	Uut uuringut pole tehtud	Uut uuringut pole tehtud	Langeb
Nende lapsevanemate osakaal, kes 6 kuud pärast lapsehoiu ja/või puudega laste tugiteenuse saamise algust on tööturul <i>Allikas: Sotsiaalministeerium</i>	74,65% (2018. a)	74%	Jääb samale tasemele või tõuseb	Jääb samale tasemele või tõuseb

²⁰ Mõõdik näitab nende puudega laste vanemate (peamiste hooldajate) osakaalu, kelle hinnangul on nad viimase aasta jooksul vajanud teatud sotsiaalteenuseid oma puudega lapse jaoks, kuid pole neid saanud üldse või piisaval määral. Indikaator näitab seega katmata vajadust sotsiaalteenuste osas puudega lastele ja nende peredele.

Teema/sihtrühm/mõõdik	Algtase tegevuskavas	2022. aasta tase	2023. aasta tase	Sihttase 2025
8. Asendushooldus ja perepõhine asendushooldus Sihtrühma: asendushooldusel viibivad lapsed				
Mitteinstitutsionaalsele asendushooldusele paigutatud laste osakaal kõigist asendushooldusele paigutatud lastest ²¹ <i>Allikas: Sotsiaalministeerium</i>	65% (2020. a)	67% (2022. a)	Andmeid veel pole	70%
9. Väärkoheldud lastele sujuva teekonna loomine abivajaduse märkamisest abini Sihtrühma: vägivaldsest perest ja vägivalda kogevad lapsed				
Hädaohus ja väärkoheldud lastega seotud pöördumiste arv <i>Allikas: Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister</i>	569 (2020. a)	718 (2022. a)	498 (2023. a esialgsed andmed)	Langeb
Perest eraldatud 0–17-aastaste laste osakaal <i>Allikas: Sotsiaalministeerium, Statistikaamet</i>	0,11% (2020. a)	0,12% (2022. a)	Andmeid veel pole	Langeb

5. RAHASTAMINE

Käesolevas osas on välja toodud peamiste Eesti lastegarantii tegevuskavaga seotud meetmete kulud riigieelarvest aastatel 2022–2024, mis panustavad tegevuskava täitmisel. Vajaduse korral on tegevuse juurde lisatud allmärkus, millised teenused on arvestuses välja toodud (tegevuspõhise riigieelarve programmide teenuste vaates). Tabelis 4 on välja toodud vaid riigieelarvest rahastatavad tegevused (sh saadud välisvahendite arvel), sellele lisaks panustavad erinevatesse tegevustesse ka kohalikud omavalitsused oma iseseisvate eelarvete kaudu. 2022. aasta kohta näidatakse riigieelarve täitmise aruande andmeid, 2023. aasta kohta näidatakse olenevalt valdkonnast kas tegelik kulu või lõplik eelarve ja 2024. aasta kohta raporteeritakse kõigi tegevuste puhul prognoositavat kulu. Olenevalt tegevustest võib tegemist olla kogu valdkonna kuluga, sest kulu lastegarantii sihtrühmadele ei ole võimalik kogukulust eristada. Välja on toodud nii riigieelarve kulud kui ka üldisemad kulud ELi toetusmeetmest nende tegevuste puhul, kus valdkonda arendatakse ELi toel.

Tabel 4. Eesti lastegarantii tegevuskavaga seotud kulud 2022–2024 (mln eurot)

²¹ Mõõdik näitab kui suur osakaal asendushooldusel viibivatest lastest on perepõhisel ehk mitteinstitutsionaalsel asendushooldusel (perekonnas hooldamisel ja eestkosteperes), perepõhist asendushooldust loetakse lapse heaolu ja arengut paremini toetavaks kui asutusepõhist institutsionaalset hooldust (asenduskoduteenust).

Teenus	2022		2023		2024	
	RE	EL	RE	EL	RE	EL
1. Vanemahariduse ja vanemlust toetavate teenuste pakkumine ja arendamine ²²	1,22	0	1,32	0,46	1,22	2,03
2. Perede majanduslikku toimetulekut ning töö ja pereelu ühitamist toetav sotsiaalkaitsesüsteem ²³	765,62	0	964,46	0	926,66	0
3. Vaimse tervise probleemidega laste toetamine ²⁴	1,5	0	2,6	0	1,96	
4. Abivajavatele lastele tõhusa ja eesmärgipärase abi tagamine valdkondadeüleises koostöös ²⁵	1,42	0,10	2,72	0,36	2,45	1,01
5. Õpivõimalused ja hariduse korraldus	265,88	69,20	282,99	99,71	310,75	0,25
6. Noortevaldkond	4,61	1,05	5,00	4,61	4,91	3,82
7. Riskioludes noorte toetamine ²⁶	0,08	0,12	0,11	0,16	0,20	0,31
8. Õpetajate järelkasv ja areng, õpikäsitus ja -keskkonnad	33,28	10,87	66,06	24,29	86,79	18,37
9. Erivajadusega ja puudega laste toetamine ²⁷	31,12	7,15	37,01	2,43	42,1	0,31

²² Kulud hõlmavad riigieelarvelistest kuludest Tervise Arengu Instituudi poolt elluviidavaid vanemahariduse arendamise ja pakkumisega seotud tegevusi. ELi meetmest toetatakse täiendavate vanemlusprogrammide arendamist ning kogukondlike ennetus- ja peretöökeskuste Perepesade loomist ja käiguhoidmist.

²³ Kulud hõlmavad kulutusi elatisabile, vanemahüvitisele, lapsevanema pensioni- ja ravikaitsele, peretoetusi ja lapsepuhkuste tasu. 2023. aasta kohta näidatud lõplik eelarve.

²⁴ Kulud hõlmavad Sotsiaalministeeriumi kulusid vaimse tervise valdkonna arendamisel strateegilise partnerluse kaudu ning kohalikele omavalitsustele otse eraldatavaid toetusi vaimse tervise teenuste kättesaadavuse parandamiseks kohalikul tasandil, samuti Tervisekassa kulusid arendusprojektidele noortenõustamise valdkonnas. Kuludes ei kajastu sotsiaal-, haridus- ja tervisevaldkonnast rahastatud teenuste pakkumine.

²⁵ Kulud hõlmavad lastekaitse- ja perepoliitika ning ohvriabi poliitika kujundamise ja elluviimise, lastekaitsealase ennetus-, arendus- ja teavitustegevuse koordineerimise kulusid ning strateegilise partnerluse kulusid.

²⁶ Kulud hõlmavad noortegarantii tugisüsteemi arendamist, testimist ja toetust kohalikele omavalitsustele.

²⁷ Kulud hõlmavad puudega laste tugiteenuste arendamist ja pakkumist ning töö ja pereelu ühitamise soodustamist, erivajadusega laste rehabilitatsiooni- ja abivahenditeenust, puudega lapse sotsiaaltoetust ja puudega lapse vanema lisapuhkepäevade tasu.

Teenus	2022		2023		2024	
	RE	EL	RE	EL	RE	EL
10. Asendushooldus ja perepõhine asendushooldus ²⁸	20,30	1,33	22,87	1,54	3,11	1,09
11. Väärkoheldud lastele sujuva teekonna loomine abivajaduse märkamisest abini ²⁹	1,89	0,22	3,93	0,75	4,32	1,45

6. ÕPPETUNNID JA EDASINE ARENG

Statistikaameti 2023. aasta Eesti sotsiaaluuringu andmetel elas 2022. aastal (sissetuleku aasta järgi) suhtelises vaesuses 16,0% ja absoluutses vaesuses 4,0% Eesti lastest. Absoluutne vaesus³⁰ Eestis näitab, kui suur osa ühiskonnast ei ole võimeline end ära elatama. Võrreldes 2021. aastaga suurenes suhtelises vaesuses elavate laste osatähtsus 2,4 protsendipunkti võrra ja absoluutses vaesuses elavate laste osatähtsus 2,7 protsendipunkti võrra. Suureks mõjutajaks suhtelise vaesuse suurenemisel võib pidada eelkõige 2021. aasta teise pensionisamba väljamakseid, mis tõstsid keskmist sissetulekut ning vähendasid lastega leibkondade hulgas suhtelise vaesuse määra. Absoluutses vaesuses elavate laste arvu kasvu taga on 2022. aastal toimunud suur hinnatõus, mis tõstis absoluutse vaesuse metoodika aluseks olevat elatusmiinimumi piiri rohkem kui kunagi varem: 30% ehk 234 eurolt 303 eurole. See tähendab, et lastega perede sissetulekud, sealhulgas erinevad toetused, ei kasvanud 2022. aastal samasugusel määral. 2023. aastal oli mitu lastega perede toetuste tõusu (vt eespool), mis panustavad laste vaesuse edasise kasvu peatumisse või vähenemisse. Ka teenuste puhul, mille kaudu luuakse inimestele võimalusi paremaks toimetulekuks ja riskide ennetamiseks, on ellu viidud olulisi tegevusi.

Siiski on lastegarantii tegevuskavaga seonduvalt ka väljakutseid. Lisaks valdkondlikele kitsaskohtadele on edaspidi oluline tagada tegevuste suurem valdkondadeülene integreeritus ning tegevuste raames tuleb veelgi enam sihitada meetmeid kõige haavatamatele sihtrühmadele. Selleks tuleb veelgi tõhustada riigisisest koostööd ning kaasata lastegarantii elluviimisse lisaks riigitasandile enam ka kohalikku tasandit ja partnerorganisatsioone.

²⁸ Kulud puudutavad asendushooldusteenuse arendamise ja pakkumise rahastamise riigipoolset osa (sh kohalike omavalitsuste toetusfondi kaudu kuni aastani 2023). 2023. aasta kohta on näidatud lõplik eelarve. Alates 2024. aastast muutus rahastusskeem ning kohalikele omavalitsustele ei eraldata enam vahendeid toetusena, vaid tulumaksu laekumise ja tasandusfondi kaudu.

²⁹ Kulud hõlmavad riigi kulusid väärkohtlemise ennetamiseks, spetsialistide riigipoolseks koolitamiseks ning seksuaalse väärkohtlemise kahtluse või ohvriks langenud laste abistamiseks lastemajade kaudu. 2023. aasta kohta on näidatud lõplik eelarve.

³⁰ Absoluutse vaesuse metoodikast täpsemalt Eesti Statistikaameti kodulehel <https://www.stat.ee/en/avastatistikat/valdkonnad/heaolu/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus/absolute-poverty>.

Samuti võib kitsaskohaks pidada andmeid laste heaolu kohta, mis on Eestis eri valdkondades killustunud ning juba arendamisel olevates andmeid koondavates algatustes puudub täielik ja kõikehõlmav ajakohane laste heaolu näitajate kogum. EMP ja Norra toetuste kahepoolsete suhete fondi rahastusel on Sotsiaalministeerium koostöös Õiguskantsleri Kantseleiga algatanud projekti „Valdkondadeülese laste heaolu indikaatorite väljatöötamine Eestis – võimalused Islandi praktika näitel“, mille eesmärk on analüüsida Islandi kogemust laste heaolu näidikulaua väljatöötamisel ja hinnata analoogse näidikulaua rakendatavust Eestis, sealhulgas esitada Islandi kogemuse alusel valdkondade põhiselt konkreetseid ettepanekud, kuidas võiks Eestis jõuda laste heaolu näidikulauani, mis hõlmab erinevaid valdkondi ja arvestab võimalikult terviklikult erinevaid lapse heaolu aspekte.

Näitajate puhul soovime edaspidi tegevuskavasse lisada või täpsustada näitajaid, mis ilmestavad paremini tegevuskava meetmete rakendumist ja mõju sihtrühmadele. Üheks selliseks näitajaks, mida tuleb täpsustada, on vägivalda ja väärkohtlemist kogunud laste arv. Praegu puudub Eestis selle sihtrühma puhul riigiülene ühtne metoodika, kuigi tegemist on ühe olulise abivajavate laste sihtrühmaga. Praegu kogutakse andmeid erinevate valdkondade kaudu ning need annavad teavet valdkonnaspetsiifiliste tegevuste või teenuste kohta. Näeme probleemile lahendust näidikulauasüsteemi arendamise kaudu, kus lastevastane vägivald/väärkohtlemine saab üheks mõõdetavaks teemaks.

Tegevuskava on vaja täiendada ka seoses laste vaimse tervise indikaatoritega. Praegu jälgitakse kümneid erinevaid näitajaid, kuid ühtne näitaja puudub. Olukorra seiramiseks sobilikud näitajad selguvad laste vaimse tervise kohta tehtavast analüüsist, mis valmib 2024. aastal. Analüüsimist vajab ka riskinoori puudutavate indikaatorite asjakohasus ja piisavus, kuna tegevustesse panustavad mitu valdkonda ja seotud programmi. Eelkõige vajavad kokku leppimist lastegarantii tegevustega sobituvad mõõdikud.

7. KOKKUVÕTE

Eesti lastegarantii tegevuskava täitmine kulgeb planeeritult ning olulisi hilinemisi tegevustes ei ole ilmnenu. Tegevuskava eesmärgid on kooskõlas Eesti riigisiseste eesmärkide ja valitsuse tegevusprogrammi tegevustega, samuti on lähtunud muudest riigi pikaajalistest strateegiadokumentidest ja arengukavadest. Kuigi vaesusnäitajates esines vaadeldaval perioodil mõningane tõus, liigub Eesti nii elluviidud kui planeeritud tegevusi arvestades kokkuvõttes vaesuses ja tõrjutuses olevate laste arvu vähendamise eesmärgi suunas.

Olulist tähelepanu pööratakse Eestis perehüvitiste süsteemi arendamisele, kus esmaseks sammuks on peretoetuste ja vanemahüvitiste tervikanalüüsi tegemine 2024. aastal, et koondada täiendavad ettepanekud, mis parimal viisil toetaksid pereplaneerimist, majanduslikku toimetulekut ning töö ja pereelu ühitamist. Perepoliitikameetmete arendamisel võib esile tõsta üksikvanemate toetamiseks välja töötatud meetmeid, mis toetavad mõlema vanema osalust lapse kasvatamisel, rahumeelsete kokkulepete sõlmimist perelepitussüsteemi vahendusel ja üksikvanema peres kasvavatele lastele õiglasema toetuskeemi väljatöötamist. Olulist

tähelepanu saab ka vanemlusvaldkonna arendamine, et pakkuda vanematele asjakohast tuge nii enne sündi kui ka edasises kasvatusprotsessis.

Käima on lükatud ja ellu on viidud ka suuremaid reforme nii sotsiaal-, haridus- kui ka tervisevaldkonnas. Sotsiaalvaldkonnas on suuremad muudatused planeeritud seoses erivajadusega laste toetamise ja lastekaitseüsteemi arendamisega, kuid jätkatakse ka väärkohtlemise ja perevägivalla all kannatanud laste abistamise arendamist ja asendushoolduses perepõhise hoolduse edendamist. Olulist tähelepanu pööratakse vaimse tervise probleemide ennetamisele ja abi tõhustamisele, sealhulgas on eesmärk sihitada probleemi lahendamist valdkondadeülevalt. Samuti on tähtsal kohal sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna integratsioon, mis peab korrastama mõlemast süsteemist abi osutamise põhimõtteid ja nende kokkupuutekohti. Ühe olulise positiivse näitena juba rakendunud muudatuste kohta võib tuua 2023. aastal jõustunud muudatuse, millega riik võimaldab kohalikele omavalitsustele puude raskusastet taotlenud laste puhul automaatset andmevahetust. Automaatne andmevahetus võimaldab kohalikel omavalitsustel nende haldusterritooriumil olevatest abivajavatest lastest teadlikuks saada ja neile proaktiivselt tuge pakkuda, ilma et pered peaksid ise abi taotlemiseks kohaliku omavalitsuse poole pöörduma.

Samuti on olulised reformid planeeritud haridusvaldkonnas, kus suurem tähelepanu koondub alushariduse valdkonna korrastamisele, eestikeelsele õppele üleminekule ja õppimiskohustusliku eapiiri tõstmisele. Mitmekesine on ka noortele ja riskinoortele suunatud meetmete pakett, mis pakub nii ennetavaid tegevusi riski sattumise ärahoidmiseks kui ka riskinoorte toetamiseks. Üheks edukaks näiteks võib tuua koolitoidu valdkonna, kus Eesti on üks enam panustavaid riike Euroopas ja maailmas nii riigieelarvest sihtotstarbelise toetusena kui ka kohalike omavalitsuste panusena koolilõuna tagamisse. Lisaks on planeeritud meetmeid tervisliku toidu tagamiseks, sealhulgas puu- ja juurvilja, mahetoidu ja koolipiima pakkumine.